

TÜRKİYE'DE MUHAFAZAKÂRLIK OLGUSUNUN SİYASAL ALGILANIŞI ÜZERİNE: BİR ALAN ÇALIŞMASININ BULGULARI

Yaşar SUVEREN*

Öz

Muhafazakârlık Türkiye'nin siyasal ve toplumsal yaşamında önemli ve gerilimli bir tartışma gündemi olmaya devam etmektedir. Özellikle AKP'nin 2002'de iktidara gelişinden günümüze kadar uzanan yaklaşık 14 yıllık süreç boyunca söz konusu olgu/kavram gerek akademik siyasal gerekse de popüler alanda/yazında önemli bir gündem maddesi olageldi ve olmaya da devam edecek gibi görünmektedir. Söz konusu kavram/olgu gerek yanında gerekse de karşısında yer alan fail ve çevrelerce toplumsal, kültürel, siyasal ve ideolojik bir dizi tartışmanın nesnesi olmayı sürdürmektedir. Muhafazakârlığa yönelik bu yoğun ilgi ve tartışmaya karşın kavramın, bizzatıhi sahiplenildiği siyasal ve toplumsal kesimlerce nasıl tanımlandığı, algılandığı ve anlamlandırıldığı ise büyük ölçüde belirsizlikler taşımaktadır. Bu çalışmada sözünü ettiğimiz bu belirsizliği kısmen de olsa gidermeye yönelik bir girişim olarak, sağ-muhafazakâr siyaset geleneği içerisinde yer alan siyasetçilerin muhafazakârlığı siyaseten ele alış biçimlerine odaklanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Muhafazakârlık, Türk Muhafazakârlığı, Sağ-Muhafazakârlık, Siyasal Muhafazakârlık, Muhafazakâr Siyasetçiler.

Abstract

ON THE POLITICAL PERCEPTION OF CONSERVATISM IN TURKEY: A FIELD STUDY FINDINGS. Conservatism has been a strong strain of politics and social life in Turkey. Especially since the JDP came to power in 2002, this concept, along with the behavioral patterns associated with it, has become an important topic in academic, political and popular debates and publications. Conservatism is likely to maintain its significance in the near future, because the JDP government continuously invokes it, directly or indirectly, both in its discourse and conduct and thus maintains a socio-political environment in which it is impossible to be engaged in any discussion without some reference to the concept. However, despite its popularity and currency in debates, how *conservatism* is actually understood or defined by the political and social segments of the society that are considered or self-identified conservatives remains largely unknown. This study is an attempt to fill that void.

Key Words: Conservatism, Turkish Conservatism, Right-Wing Conservatism, Political Conservatism, Conservative Politicians.

* Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, e-posta: ysuveren@sakarya.edu.tr

Giriş

Bu çalışma Türkiye’de sağ ve/veya muhafazakâr siyasete mensup siyasetçilerin profilini ortaya koymayı amaçlayan, niceliksel ve niteliksel araştırma yöntemlerinin bir arada kullanıldığı bir sosyal bilim projesinin¹, niteliksel alan verilerine dayalı olarak üretilmiştir.² Çalışmada sağ-muhafazakâr siyasete mensup siyasetçilerin muhafazakârlık kavramını siyasal bir bağlam ve içerikle ilintili olarak nasıl tanımladıkları, bu kavrama/olguya ‘siyaseten’ ne türden anlamlar atfettikleri, algıladıkları ve anlamlandırdıkları ele alınacaktır. Alan çalışmasında, bu konuyu irdeleyebilmek için siyasetçilere siyaseten muhafazakârlık denildiğinde bu kavramın neleri çağrıştırdığı ve onlar için ne anlama geldiğine dair sorular yöneltildi.

AKP’nin 2002’de iktidara geliştinden günümüze kadar uzanan yaklaşık 14 yıllık süreç boyunca söz konusu olgu gerek akademik-siyasal gerekse de popüler alanda önemli bir tartışma konusu olageldi ve olmaya da devam etmektedir. Mevcut iktidarın hem siyasal söyleminde hem de pratik-fiili her uygulamasında türlü boyutlarıyla (siyasal-toplumsal ve kültürel) muhafazakârlığın doğrudan veya dolaylı bir biçimde gündeme geldiği, tartışıldığı; bu yapılırken de bir biçimde kendisine atıf yapılmaksızın konuşabilmenin güç olduğu bir sosyolojik-siyasal olgu ve kavramla yüz yüze olduğumuz aşikârdır. Türkiye’nin siyasal yapı ve tarihselliği gözetildiğinde muhafazakârlık elbette AKP iktidarını önceleyen önemli bir olgudur fakat belirttiğimiz üzere AKP iktidarı ile birlikte kavram/olgu, anlaşılabilir nedenlerle yoğun bir biçimde tartışılmaya devam etmektedir. Muhafazakârlığa yönelik bu yoğun ilgi ve tartışmaya karşın kavramın, bizatihi sahiplenildiği siyasal ve toplumsal kesimlerce nasıl tanımlandığı, algılandığı ve anlamlandırıldığı ise büyük ölçüde belirsizlikler taşımaktadır. Bu çalışmada sözünü ettiğimiz bu belirsizliği kısmen de olsa gidermeye yönelik bir girişim olarak, sağ-muhafazakâr siyaset geleneği içerisinde yer alan siyasetçilerin muhafazakârlığı siyasal bir anlam ve bağlam çerçevesinde nasıl algıladıkları ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Makalede öncelikle kendi politik-ideolojik kimliğini açık bir biçimde ‘muhafazakâr-demokrat’ olarak tanımlayan AKP’nin bu ideolojik-politik kimliği partinin resmi belge ve dokümanları ile partinin lider ve lider kadrosunun söylemleri etrafındaki tanımlayış biçimine değinilecek, ardından da aynı partiye mensup siyasetçilerin bu olgu veya kavramı nasıl algılayıp tanımladıkları üzerinde durulacak. AKP’nin ‘resmi’ dokümanlarında ve söyleminde tanımlanan siyasal kimlik un-

1 “Türkiye’de Muhafazakâr Siyasetçi Profili

2 Bu makale, yazarın ODTÜ Sosyoloji Bölümün’nde hazırlayıp 2013 yılında savunduğu “The Right Wing Conservative Politicians in Turkey: Ideological and Political Imaginations”

suru “muhafazakâr-demokratlık” ile bu partiye mensup siyasetçilerin tarif ve algıları arasında örtüşme ve farklılaşmalar üzerinde durularak bunun anlamı üzerine bir değerlendirme yapılmaya çalışılacak. Ardından AKP'nin dışında yer alan sağ-muhafazakâr gelenekteki diğer partilerin ve bunlara mensup siyasetçilerin muhafazakârlık kavramını nasıl tarif ettikleri ve algıladıkları üzerinde durulacak. Böylelikle, AKP ile diğer sağ-muhafazakâr partiler ve siyasetçileri arasındaki siyasal muhafazakârlık algı ve tariflerinin karşılaştırmalı bir perspektifle ortaya konulması sağlanarak, çalışmanın başında belirttiğimiz kavrama yüklenen anlam görelî olarak açıklığa kavuşturulmaya çalışılacaktır.

Bu noktada tarif ettiğimiz bu ‘açıklığa kavuşturma’ çabasının muh-temel sonuç ve anlamı üzerine biraz daha ayrıntılı durmakta yarar görüyoruz. Türk siyasal yaşamındaki hegemonik vasfı ve tarihsel önemi göz önünde bulundurularak söylenirse, söz konusu ideolojik-politik söylem (muhafazakârlık) hem mevcut iktidar partisi (AKP) hem de diğer sağ-muhafazakâr partilere mensup siyasetçiler tarafından nasıl tarif edilmekte ve algılanmaktadır? Bu soruya verilecek yanıtların birkaç yönden önem arz ettiği söylenebilir. Öncelikle, AKP yönetici elitinin siyasi bir kimlik ve ideoloji olarak tasarladığı haliyle muhafazakâr demokrasinin, partinin kendi siyasetçilerince tarif edilmiş biçimlerini ve algılanışını ortaya koyması ve varsa farklılıkları görebilmek bakımından. Başka türlü ifade edilecek olunursa, iktidar partisi elitlerinin ortaya koyduğu ‘resmî çerçeve’ ile taşıyıcı öznelere olan siyasetçilerinin söyleminde örtüşme olup olmadığı, söz konusu ideolojinin ne yönlerden içselleştirilebildiği veya bu ideolojiye atfedilen içerik ve anlamın, siyasetçiler nezdinde bulunduğu veya bulunmadığı karşılığın saptanabilmesi bakımından. Öte yandan “muhafazakâr demokrasi”nin diğer sağ-muhafazakâr siyasetçiler nezdinde bulunduğu (veya bulunmadığı) karşılık ve anlamların da iki yönden önem arz ettiği söylenebilir. İlkin, AKP'yi ideolojisi veya siyasal kimliği itibarıyla nasıl gördüklerini anlayabilmek, ikinci olarak da kendi zaviyelerinden tanımladıkları muhafazakârlıkların neler olduğunu tarif etmeleri ve olguya yükledikleri anlamları kavrayabilmek bakımından. Araştırma çerçevesinde, AKP dışındaki diğer sağ-muhafazakâr partilerin mensuplarının, çoğunlukla AKP'ye yönelik derin bir memnuniyetsizlik ve karşıtlık temelinde, muhafazakârlığı bir kimlik ve ideoloji olarak sahiplenmede oldukça isteksiz bir tutum takındıklarını gözlemlediğimizi belirtmek isteriz. Bu yanı sıra AKP dışındaki diğer sağ-muhafazakâr siyasetçiler, muhafazakârlığı siyasal bir ideolojik olgu ve bileşen olarak öne çıkarmakta oldukça tereddütlüydüler. Bu tereddüdün sağ-muhafazakâr siyaset geleneği için dikkat çekici bir tavra, tutuma ve ayrışmaya tekabül ettiğini söylemeliyiz. Başka bir biçimde ifade etmek gerekirse, sağ-muhafazakâr siyaset geleneği içinde yer alan siyasi par-

tilerin hemen hepsi için doğrudan veya dolaylı olarak sahip çıkılan bir niteliği işaret etmesi anlamında muhafazakârlığın, AKP dışındaki diğer muhafazakâr siyaset ve siyasetçiler nezdinde, büyük ölçüde AKP ile özdeşleştirilen bir siyasal kimlik unsuru olarak görüldüğüne işaret ettiği anlaşılmaktadır. Muhafazakarlığın AKP tarafından konsolide edilen veya bu partiye atfedilen bir ideolojik bileşen-unsur olarak algılanmasının, diğer partilere mensup siyasetçilerin müstakil veya özgül muhafazakârlıklarını ortaya koymalarını bir hayli zorlaştırdığı söylenebilir. Bu bağlamda, diğer siyasetçilerin muhafazakârlık tasavvurları ağırlıklı bir biçimde AKP ve onun muhafazakârlığının eleştirisi üzerinden tarif edildiğini söylemek mümkün görünüyör.

1. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Siyasal Muhafazakârlığı veya 'Muhafazakâr Demokrasi/Demokratlık'

Bilindiği üzere AKP siyasal ideoloji ve kimliğini muhafazakâr demokrasi ve muhafazakâr demokrat olarak tanımlıyor. Bu ideoloji ve kimliğin unsurlarını tarif eden kitapçıkta (Akdoğan, 2004: 15-17) muhafazakâr demokrat siyasal kimliğin 'parametreleri' şöyle tarif edilmektedir:

"Muhafazakâr demokratlık, **devrimci değişim**³ anlayışına karşı **doğal bir süreç şeklinde işleyen tedrici ve aşamalı bir değişim anlayışına dayanır** (...) **Tedrici bir süreç şeklinde gerçekleşmeyen değişimlerin kalıcılığı da söz konusu olmamaktadır.**" (...) "Muhafazakâr demokratiğe göre siyaset alanı **uzlaşma kültürüne** dayanır. Toplumsal alandaki farklılıkların siyasal alanda kendilerini dile getirmeleri ancak siyasal alanın uzlaşma temelinde kurulmasıyla mümkündür (...) "Muhafazakâr demokratlık **sınırlandırılmış** ve tanımlanmış **bir siyasal iktidardan** yanadır. Dayatmacı ve baskıcı bir hal alan otoriter ve totaliter anlayışları kabul etmez." (...) "Muhafazakârlık **radikalizmi** ve **toplum mühendisliğini** reddeder. Siyaset **çatışma, kamplaşma** ve **kutuplaşma** yerine **uzlaşma, bütünleşme** ve **hoşgörü** üzerine kurulmalıdır. Radikalizmin var olan **kurulu yapıyı** tamamen red etmesi ve mevcudu silerek **yeni bir düzen** kurmaya çalışması da bugün için doğru bir yöntem olarak görülmemektedir. **Geleneksel yapının bazı değerlerini ve kazanımlarını koruyarak değişimi sağlamak gerekli olmaktadır.**" (...) "**İdealizm ile realizm arasında denge kurulmalıdır.** İnsanların zihinlerinde bazı **ütopyalara** sahip olmaları doğaldır, ancak bunlara ulaşmak için belli (**dayatmacı**) yöntemleri mutlaklaştırmaları ve kendi doğrularını başkalarına dayatmaları doğru değildir."

AKP'nin kurucusu ve lideri Recep Tayyip Erdoğan'a göre: "toplumun küçümsenmeyecek bir kesimi geleneği dışlamayan bir *modernlik*, yerelliği kabul eden bir *evrensellik*, manayı reddetmeyen bir *rasyonellik*" ve 'köktenci olmayan bir değişim' istemektedir. Erdoğan, yukarıda ifade edilen ilkelere paralel biçimde aynı yerde şunları ifade ediyor:

3 İlgili metindeki bütün vurgular makalenin yazarına aittir.

“AK Parti geçmişin statükoculuk üzerine bina edilen muhafazakârlık yerine yeniliğe açık modern bir muhafazakârlık üzerinde durmaktadır. AK Parti, evrimci veya tedrici ve doğal sürecinde işleyen toplumsal dönüşüm dayalı bir değişimi savunmaktadır. AK Parti'nin muhafazakârlıktan anladığı mevcut kurum ve ilişkilerin korunması değil, bazı değerlerin ve kazanımların korunmasıdır. (...) Hiç kimse masa başından toplumları yönlendirmeye, onlara biçim vermeye kalkmamalıdır. Muhafazakâr demokrasi kimliğimiz, her türlü toplumsal ve siyasal mühendisliğe karşıdır. (...) AK Parti, insan hak ve özgürlükleri çerçevesinde bireysel tercih ve kabullerin korunması gerektiğini saklı tutarak “aile” kurumunu sarsacak uygulamalar konusunda hassasiyet gösterilmesi gerektiğine inanmaktadır. AK Parti, “biz ve diğerleri” ayrımı yapan; tek bir mezhebi, etnik unsuru veya dini anlayışı siyasetinin ana gövdesi yaparak, diğer seçenekleri karşısına alan bir söylem ve örgütlenme biçimlerini dışlayıcı ve ayrıştırıcı bir özellik taşıyacağına inanmaktadır. Bunlar partimizin kırmızı çizgileridir” (Erdoğan, 2004).

AKP'nin 'resmi' metinlerinde dile getirildiği kadarıyla muhafazakârlığa atfedilebilecek öğelerin başında, değişim karşısında tedrici bir ilerlemenin savunulduğu görülmektedir. Buna göre: “toplumsal dönüşüm, en temel ve kalıcı değişim şeklidir. Değişimden maksat tedrici bir sürecin gerçekleşmesi ve doğal gelişimin sağlanabilmesidir [...] Bu açıdan muhafazakârlığın geleneksel yapıyı totaliter devrimci müdahalelere karşı koruyan ve tarihi kazanımları geleceğe yansıtmaya çalışan potansiyeli önemlidir. Tedrici bir süreç şeklinde gerçekleşmeyen değişimlerin kalıcılığı da söz konusu olmamaktadır” (Erdoğan, 2004). Değişim ve dönüşüm doğal akışına bırakılması gerektiğinden radikalizm ve toplum mühendisliği girişimleri reddedilmekte ve 'geleneksel yapının bazı değerlerini ve kazanımlarını koruyarak değişimi sağlamak gerekli' görülmektedir (Erdoğan, 2004).

Muhafazakârlığın evrensel kodlarıyla uyumlu bir biçimde dile getirilen bir diğer husus ise değişime değil “gerileme ve yozlaşmaya direnen bir anlayış”ın kabul edilmemesidir. Bu anlamda, “AK Parti'nin muhafazakârlıktan anladığı mevcut kurum ve ilişkilerin korunması değil, bazı değerlerin ve kazanımların korunmasıdır. Koruma ise değişime ve ilerlemeye kapalı olma değil, özü yitirmeden gelişmeye uyum sağlamaktır” (Erdoğan, 2004).

Erdoğan'ın dile getirdiği biçimiyle ‘toplumun küçümsenmeyecek bir kesimi’, “gelenegi dışlamayan bir modernlik, yerelliği kabul eden bir evrensellik, manayı reddetmeyen bir rasyonellik” ve “köktenci olmayan bir değişim istemektedir” (Erdoğan, 2004). Yukarıda yer alan ‘resmi görüşler’ ekseninde muhafazakârlığa atfedilebilecek iki unsur daha öne çıkmaktadır. Bu hususlardan birisi özgürlüğün sadece demokrasiyi mümkün kılan bir değer değil, ‘toplumsal düzenin ve sorumlulukların *ahlaki* ve hukuki çerçevede işlenmesini de temin eden

bir değer ve ilke' oluşunun vurgulanmasıdır. Diğer unsur ise 'bireysel tercih ve kabullerin korunması gerektiğini saklı tutarak "aile" kurumunu sarsacak uygulamalar konusunda hassasiyet gösterilmesi gerektiğine' olan inancın vurgulanmasıdır. *Değişimin tedrici olarak kabulü, radikal ve devrimci köktenciliğin reddi, geleneğin muhafazası, 'mana'yı reddetmemek bağlamında aklın sınırlılığına yapılan vurgu, toplumsal düzen arayışı ve aile kurumunun sahiplenilmesi* gibi öğeler muhafazakârlığın evrensel nitelikler arz eden tanımlayıcı öğeleridir. Bu bakımlardan, parti belgelerinde dile getirildiği biçimiyle ortaya konulan muhafazakâr demokrat ideoloji ve kimliğin, muhafazakârlığa atfedilen evrensel kodlarla örtüşmesi yönünden ayırt edici farklılıklar veya yenilikler içermediği söylenebilir.

Muhafazakârlığın bu niteliklerinin sahiplenilmesi dışındaki öğelere bakıldığında ise 'uzlaşma kültürü'ne dayalı bir siyaset anlayışının ortaya konulduğu görülmektedir. Bu anlayış etrafında, 'çoğulcu bir demokrasi' anlayışı savunulmaktadır. Toplumsal farklılıkların, taleplerini ifade edebildiği çoğulcu bir demokrasi anlayışı savunulmakta ve sınırlandırılmış bir iktidar anlayışı dile getirilmektedir; 'dayatmacı ve baskıcı bir hal alan otoriter ve totaliter anlayışlar' kabul edilmemektedir. "Demokrasiyi kabule şayan kılan da toplumsal ve kültürel farklılıkları ve talepleri siyasete katabilmesi ve kurulu düzeni dayatmacı aşırılıklardan koruyabilmesi"dir (Erdoğan, 2004). Ayrıca "devletin ideolojik bir tercihle kendisini dogmatik bir alana hapsedmesi" eleştirilerek "asli fonksiyonlarına çekilmiş, küçük ama dinamik ve etkili bir devlet" tarifi yapılmaktadır, buna göre devlet; "vatandaşını tanımlayan, biçimlendiren, ona tercihler dayatan değil; vatandaşın tanımladığı, denetlediği ve şekillendirdiği bir devlet olarak hizmet etmeli"dir.

Muhafazakâr demokrasi/demokratlık tarifinin demokrasi/demokratlık kısmına gelince, bu hususun anlatılarda çoğulculuk vurgusu, demokrasi söyleminin yüceltilmesi, toplumsal farklılıkların kendini ifade etmesi ve taleplerine açıklık, otoriter devlet ve yönetim anlayışının eleştirisi, hukukun üstünlüğü gibi öğelere yapılan vurgular bakımından dile getirildiğini söylemeliyiz. Ancak bu türden öğelere yapılan vurguların literal anlamda ne kadarının "muhafazakâr demokrasi"nin tarif edilen bağlam ve içerikle örtüştüğü ise tartışmalıdır. Bunun iki yönden tartışmalı olduğu söylenebilir. İlki, literal ve müphem bir demokrasi savunusunun 'siyaseten doğrucu'luğa son derece açık bir ilke, deyim yerindeyse, hemen her politik eğilimce kullanılmaya elverişli bir 'büyük gösteren' olmasıdır. AKP'li siyasetçilerle yapılan mülakatlarda ortaya konulduğu haliyle bu 'büyük gösteren'in ayırt edici bir öğe olarak saptanabilmesinin zorluklara veya karışıklığa açık bir durum arz etmesi, onun siyasal kimliğin tutarlı bir bağlam ve içerikle ortaya konulmasını sorunlu/tartışmalı kılmaktadır. Kaldı ki, AKP dışındaki siyasetçilerin

anlatılarında da zaman zaman demokrasi, demokratlık, çoğulculuk, toplumsal farklılıkların tanınması, farklılık taleplerinin meşruluğu vb. ilke ve değerlere gönderme ve vurgu yapıldığı görülmektedir.

AKP'nin resmi metinlerine referansla, muhafazakâr demokrasi-demokratlık olarak tarif ettiği ideolojisinin ana hatlarını vermeye çalıştığımız yukarıdaki görüşler, söz konusu ideolojinin iki ana bileşenden teşekkül ettiğini gösteriyor. Birinci bileşen, ideolojinin tanımlanma girişiminde evrensel muhafazakârlık değerlerini öne çıkarırken diğerinde liberal-demokratik değerleri merkezine alarak, çoğulcu bir demokrasi anlayışının savunusu olarak ortaya konuluyor. Bu haliyle eklektik vasfı belirgin bir ideolojik tasarımla karşı karşıya olduğu söylenebilir. Çiğdem'e (2009: 129) göre: "AKP'nin kendisini tanımlamak için uygun bulduğu bu kavram [muhafazakâr demokrasi], ideolojik olmaktan çok işlevseldir ve bu nedenle kavramın muhafazakârlık tarafına mı yoksa demokrasi tarafına mı ağırlık verileceği sorusunun eklektizm olarak yaftalanması anlamlıdır". AKP'nin siyasal kimliğinin muğlaklığına ilişkin çeşitli çevrelerden yöneltilen eleştirileri, onun gerek halk tabanında gerekse de akademik düzeyde bir hegemonya kurduğunun göstergesi olarak yorumlayan Yılmaz'a göre: "Bu hegemonyanın en önemli sebebi ise AKP'nin yaptıkları değil, muğlak ve eklektik bir çizgiyle farklı söylemleri kendi şahsında eklemleyebilmesi olmuştur" (Yılmaz, 2003: 614).

Görüşülen AKP'li siyasetçiler arasında kendisini muhafazakâr demokrasi/demokratlık kavramına partinin atfettiği çerçeve ve içeriğe bağlı biçimde tanımlayanların sayısının niceliksel olarak çok az olduğu söylenmelidir; örneklem içinde, "muhafazakâr demokrasi"yi, resmi metin ve söylemi içerecek ölçüde tarif edebildiği söylenebilecek sadece **bir**⁴ siyasetçi bulunmaktadır. AKP'li siyasetçiler tarafından, siyasi bir ideoloji veya kimlik unsuru olarak bu kavrama (muhafazakâr-demokratlık) müracaat edilmekle birlikte gerek içeriğini tarif edebilmek gerekse de tutarlı bir söylem olarak kapsamlı tarifler yapılabildiğini söylemek pek mümkün görünmüyor. Partinin tanımladığı içerik ve çerçeveye uygun veya paralel tarifler yapan (1) siyasetçiyi dışarıda bırakarak söylenecek olursa muhafazakâr-demokrasi/demokratlık, büyük ölçüde toplumsal-kültürel unsurlara atıfla tarif edilmektedir. Muhafazakâr-demokrasiye siyasal bir anlam atfedildiği durumlarda ise partinin söyleminden farklı içeriklerle tanımlanan, tarif edilen ve algılanan bir dizi atıf söz konusudur. AKP'li siyasetçilerin büyük çoğunluğu lâfzî olarak muhafazakâr-demokrasi/demokratlık kavramını sahipleniyor olmalarına karşın, kavramın-ideolojinin içeriğini parti söyleminden farklı içerik ve atıflarla ele almakta veya algılamak-

4 Toplamda 40 AKP'li siyasetçiyle derinlemesine görüşme yapılmıştır.

tadırlar. Bu yönde yapılan tariflerde ise AKP'li siyasetçilerin bir kısmının muhafazakârlığı milliyetçi ve dinsel (İslami) bir ideolojik söylem içinde tarif ettikleri görülüyor; hatta AKP'li siyasetçiler arasında muhafazakâr-demokratlığa herhangi bir atıfta bulunmadan kendisini sadece "milliyetçi muhafazakâr", "müslüman demokrat" veya "milliyetçi" olarak tarif eden siyasetçilerin mevcut olduğu da söylenmelidir.

Yukarıda dile getirilen gözlem ve tespitlere AKP'li siyasetçilerin anlatıları etrafında bakılacak olursa, "muhafazakâr demokrat"lığın parti söyleminde dile getirilişini büyük ölçüde içselleştirdiği ve bunu görelî olarak tutarlı bir biçimde ifade ettiği söylenebilecek AKP'li (tek) siyasetçinin anlatısı bu yönüyle önem taşıyor.

"Ben gerçekten kendimi muhafazakâr demokrat olarak tanımlayabiliyorum (...) Mesela, muhafazakâr-demokrasi derken biz şunu anlıyoruz, muhafazakâr demek birebir statükocu, değişime karşı, dönüşüme karşı bir anlayışı algılamıyoruz. Biz, değişimi isteyen ama bunun yaparken kesinlikle birtakım değerlerden kopmadan, derece derece ilerleyerek, kademe kademe ilerleyerek, özümseye özümseye, benimseye benimseye, sindire sindire gelişmeyi kaydederek ilerlemeyi kast ediyoruz. Yani hem değişimi sağlayacaksınız hem de dönüşümü (...) Şimdi Ak Parti, bölgesel milliyetçiliğe karşı, dinsel milliyetçiliğe karşı, ırkçı milliyetçiliğe karşı, etnik milliyetçiliğe karşı bir parti. Çok net söylemleri var bu anlamda. Ve biz kendimizi merkez parti olarak nitelendiriyoruz, her kesimden insanlar var (...) Bana göre, muhafazakâr olmak için kesinlikle milliyetçi olmak gerekir anlayışı doğru bir anlayış değildir. Bu kavramlar üzerinden bir kargaşa oluşturulduğu kanaatindeyim ve bunu hiç de sağlıklı görmüyorum. Ya biz, Müslüman Türküz ve bununla da övünüyoruz. Ama biz Müslüman Türküz diyerek de diğer milletleri aşağılamak hakkına sahip olduğumuzu düşünmüyorum esasen. Bir kere ben Türküm onur duyuyorum, Müslümanım bundan da onur duyuyorum. Ama ben bunu başka milletlere aşağılama vesilesi kılmam, o bana çok aşağılık bir şey gelir." Bu anlatıya bu kadar geniş yer verilmesi, değinildiği üzere, söz konusu siyasetçinin parti ideolojisini görelî olarak net ve belirgin bir biçimde dile getirmesi ve bu yanı sıra diğer anlatılara kıyasla bütünlüklü bir bakışı ortaya koyduğu içindir. AKP'li siyasetçiler arasında, bu denli iç tutarlılığa sahip bir çerçeve içinde parti ideolojisini ortaya koyan tek bir siyasetçinin olması ise çarpıcı bir bulgudur. Fakat her şeye karşın, söz konusu siyasetçinin, anlatısının sonlarında yer alan "Müslüman Türk"lük vurgusunun retorik bakımından bile parti ideolojisiyle ne yönde örtüştüğünün tartışmaya açık olduğu gözden kaçmamaktadır.

AKP'li siyasetçiler arasında, toplumsal-kültürel değerlere göndermelerde bulunarak yapılan "siyasal" muhafazakârlık tariflerinde ise kültürel ya da dini gelenek vurgusunun öne çıktığından söz edilebilir. AKP'li siyasetçilere "muhafazakâr-demokrasi ve demokratlık"ı nasıl tanımladıklarına yönelik spesifik bir sorunun, çoğu kez siyasal bir bağlam yerine genel bir kavram/olgu olarak "muhafazakârlık" üzerinden ve bunun

da toplumsal-kültürel veçhelerine gönderme yapılarak tarif edilmeye çalışıldığı görülmüştür. Siyasal bir ideoloji olarak muhafazakârlığın tarif edilme girişiminde, bunun kültürel öğeler veya dolayım üzerinden yapılması eğiliminin sadece AKP'li siyasetçiler için değil diğer siyasetçiler için de geçerli olduğu da ayrıca vurgulanmalıdır.

AKP'nin söyleminin “vatandaşlar’ın gelenek, din, ahlak gibi konulardaki söylemleriyle örtüştüğünü gördüğünü” söyleyen AKP'li bir siyasetçiye göre “vatandaşın ekonomik olarak da liberalizmle fazla bir sorunu olmadığı”nı söylüyor. Bu açıdan bakıldığında AKP'nin Türkiye'nin “ortalamasını temsil ettiğini” ancak kendisinin ise farklı düşündüğünü dile getirmekte. Ona göre: “AK Parti, sosyal politikalara önem vermeli” hatta “sosyal demokrat” bir çizgiye kaymalı. Bu siyasetçiye göre siyaset aracılığıyla toplumu dönüştürmek doğru olmadığı gibi mümkün de değildir. Ona göre değişim, toplumun dinamiklerine “mündemiç”tir ve bu yanıla değişim, iktidara, siyasete ve rejime yansır. Kendisini “muhafazakâr-demokrat” olarak *görmediğini* söyleyen bu siyasetçi, AKP üst yönetiminin görüşleriyle tabanı arasında “tam bir mütekalibiyet”in *henüz* oluşmadığını ve bu bakımdan AKP tabanının partinin söylemini içselleştirerek kendi dönüşümünü sağlamanın parti ve ülke için gerekli olduğunu düşündüğünü belirtiyor ve ekliyor: “bunun olup olmayacağını tarihi süreç gösterecek elbette”.

Muhafazakâr-demokratlığı, terimi oluşturan iki kavramın sentezi olarak tarif ettiği söylenebilecek AKP'li bir başka siyasetçiye göreyse:

“Muhafazakâr-demokrat kavramına geçmeden önce bence hem muhafazakârlığı hem de demokratlığı iyi tarif etmemiz gerekiyor. Mesela muhafazakârlık tutuculuk mudur? Bence kesinlikle değil. Bugünkü anlayış içerisinde çeşit çeşit muhafazakârlıklar var (...) Fakat bizim toplum nezdinde anladığımız muhafazakârlık her şeyden önce geleneklerine, dini ve tarihi değerlerine sahip çıkmaktır. Bu bir yaşam tarzıdır aynı zamanda ve bizim için oldukça önemlidir. AK Parti siyasi arenaya girmeden önce, muhafazakârlık daha çok sağ düşünceyle irtibatlı bir şeydi ki ben de öyle gören bir insanım. Hala da kendimi sağda görürüm ama mesele şimdi o değil. Bakın, muhafazakârlık sadece gelenek veya din de değildir. Demokratlık tam da burada devreye giriyor; muhafazakârlık ile demokratlığı birleştirmek anlamında. Demokratlık bugün her siyasetin sahip olması lüzumu olan bir prensiptir. AK Parti olarak bizim başardığımız budur. Hem geleneğine sahip çıkacaksınız hem kültürüne; bunun içinde din de var elbette. (...) Ben muhafazakârlığı ve demokratlığı ayrı ayrı ele almaktansa ikisinin bütünlüştürülmesi ve eskilerin ifadesiyle son derece de anlamlı bir “terkip” olarak görüyorum.”

Yukarıdaki anlatıların sahibi siyasetçilerin söylemlerine hâkim olan merkezi temanın geleneğe ve onunla ilişkili değerlere yönelik vurgularda belirginleştiği görülüyor. Siyasetçinin geleneğe yönelik hassa-

siyasetlerinin partinin geleneği önemseyen muhafazakârlık telakkisiyle önemli ölçüde örtüştüğü söylenebilir. Ancak bir siyasetçinin partinin politikalarının “sosyal demokrasi”nin ilkelerine yaklaşmasını önermesi; ayrıntılarına değinmemekle birlikte, örneğin bir diğersinin “hala kendini sağda” görmeye devam ediyor oluşu, partinin resmi ideolojik tasarımıyla olan mesafeyi bir ölçüde anlatması bakımından dikkat çekicidir. Söz konusu mesafe ve farklılığın AKP’li diğersiyasetçilerin anlatılarında da kayda değer oranda var olması anılan siyasetçileri istisna kılmamaktadır. Bu yaklaşımı örnekleyen bir diğersiyasetçiye göre, muhafazakâr demokrat kimlikte kendisi için önemli olan “demokrat kelimesi”dir. Bu siyasetçiye göre: “muhafazakâr, kendini muhafaza eden, kendi kültürünü muhafaza edendir”. Ona göre din, “dışarıdan verilen” bir şeydir fakat bu onun “önemsiz olduğu anlamına da gelmemektedir”. Muhafazakâr demokrasi bunların “dengeli ve uyumlu bir şekilde bir arada olması”dır. Bu siyasetçiye göre, kendi kültürünü ve kültürünün içerisindeki alışkanlıkları muhafaza eden bir toplum, “muhafazakâr demokratik bir toplum”dur.

“Muhafazakâr demokrat” olduğunu ‘özellikle’ ifade etmek istediğini belirten bir başka AKP’li siyasetçiye göre “muhafazakârlıktan gericiliği anlamamak” gerekiyor. Demokratik değerlerin dünyada ve Türkiye’de “çok aşikâr” biçimde öne çıkmış olduğu bir “iklimde” klasik anlamda bir muhafazakârlığı savunmanın mümkün olmadığını ve bu nedenle kendilerini “muhafazakâr demokrat” olarak tanımlamayı tercih ettiklerini belirtiyor. Muhafazakârlığı “bir derya, deniz hatta okyanus” olarak tarif eden başka bir AKP’li siyasetçiye göre muhafazakâr-demokratlık “çok geniş kolları olan, derinlemesine tasavvur edemeyeceğimiz, herkesi kapsayabilen bir dünya”dır. Bu haliyle kavram “istediğiniz yere alınıp konulabilecek ve tek yönlü düşünülebilecek bir ‘olay’ değil”dir.

Bu noktaya değin anlatılarına yer verilen AKP’li siyasetçilerin, “muhafazakâr demokrasi”yi/“muhafazakâr demokratlık”ı gelenek-kültür öğeleriyle “demokratlık”ın bir tür harmanlanması/eklemlenmesi veya bunların sentezi biçiminde anlamlandırdıkları söylenebilir. Buna göre muhafazakârlık din-gelenek ve kültürün inatçı ve ısrarlı bir savunusu olarak anlaşılmalı, çağın (modernliğin) gerektirdiği değişimlere paralel biçimde tedrici olarak bunlara uyum sağlamalıdır. Daha önce de belirttiğimiz üzere bu muhafazakârlık telakkisi AKP’nin muhafazakârlık söylemiyle uyumludur. İlgili çekici bir biçimde siyasetçilerin demokrasi veya demokratiği da modernlikle bir veya özdeş bir şekilde anlamlandırdıkları görülüyor. Ve nihayetinde “muhafazakâr demokrasi/demokratlık” da bu öğelerin uyumlu bir iç içeliği veya eklemlenmesi olarak yorumlanıyor.

AKP'li siyasetçilere “muhafazakâr demokrat” kimliği/ideolojiyi nasıl tanımladıklarına yönelik soruya karşılık ve sorunun spesifik içeriğine karşın, siyasal kimliğini bu kavram çerçevesinde ifade etmeyen, soruya başka kimlik tarifleri yaparak yanıtlar veren hatta kavramı reddeden siyasetçiler de bulunuyor. Bu kategoriye dâhil AKP'li siyasetçiler ise siyasal kimliklerini genellikle *milliyetçi*, *muhafazakâr*, *milliyetçi-muhafazakâr* veya *sağcı* olarak tarif etmektedirler. Örneğin, genel olarak muhafazakâr değerleri “sağda” gördüğünü söyleyen AKP'li bir siyasetçi kendisini “sağda muhafazakâr bir insan” olarak tanımlıyor:

“Hem de iyi bir muhafazakârim. Ha iyi derken, toplumda konuşan öyle radikal, İslamcı, şucu bucu, yobaz falan anlamında değil; memleketini, dinini seven bir muhafazakâr olarak iyiyim. Ben muhafazakâr bir kimseyi dinini seven, dinine bağlı, aynı zamanda devletini, memleketini ve milletini seven bir insan olarak görüyorum.”

Muhafazakârlığı hayli geniş bir çerçevede ele alan AKP'li bir siyasetçinin aşağıdaki anlatısı muhafazakârlığı hem *dini* hem de *milliyetçi* bir çerçeve içinde değerlendirmesi bakımından ilgi çekici:

“(…) Biz manevi değerlere saygılı, gelenek ve göreneklerini kaybetmeyen veya kaybetmemeye çalışan ve mevcut dinine, İslâma bağlılık olarak görüyoruz muhafazakârlığı. İslam diyeceğim çünkü bu Hıristiyanlıkta başkadır, İslam'da başkadır, ama biz Türkiye açısından değerlendirdiğimiz için mevcut dinine saygı duyan, din ile yaşamı bir arada tutan insanlara muhafazakâr insan diyoruz. (...) Ne zaman gündem ve söylemler değişmiş, bugün muhafazakâr olan insanların bir anda çok milliyetçi söylemleri olabiliyor. Mesela Sayın Erdoğan'ın Davos'taki çıkışı milliyetçi bir söylem. Evet, milliyetçi bir söylem ve bunu seviyoruz, ülke insanları böyle bir milliyetçi söyleme ihtiyaç hissettiği için o insanlara cevap veriyor.”

Muhafazakârlığı *milliyetçi* bir anlayış içinde değerlendiren ve bu bağlamda tarif eden AKP'li siyasetçilerden de söz edilmelidir. Örneğin bu siyasetçilerden birine göre:

“Ben kendimi, milliyetçi muhafazakâr kimliği ön planda olan birisi olarak görüyorum. Serbest piyasa ekonomisi ve dar çevredeki bir sosyal ekonomi dediğimiz bir ekonomik düşüncem var. (...) Ana düşüncem milliyetçi muhafazakâr merkezli. Bu milliyetçi muhafazakârlık ümmetçilik noktasında değil. Dinine diyanetine bağlı, sosyal görevlerini muhafazakârlık çerçevesinde yürüten, ülkesini seven, bayrağını seven, ülkenin kanunlarına bağlı, Türk olmaktan, kendini Türk hissetmekten gurur duyan bir yapım var.”

AKP'deki milliyetçi muhafazakâr eğilimin istisna olmadığını göstermesi ve solu tipik bir sağ-milliyetçi söylemle kınayan aşağıdaki anlatı ise bu yanıyla ilgi çekici:

“(...) Bir başka bayrak Türkiye’de dalgalandırılmaya çalışılırsa buna parti gözüyle bakmak mümkün mü? Bizdeki sosyalist partisinin genel başkanlarının bir milliyetçi bir muhafazakâr mevhumu ağızlarına almaktan dahi çekindiğini hepimiz biliriz. Şimdi bunlar millete ters gelmiştir. Bunlar milletin gözünden kaçmaz. Bana ters gelmiştir, diğer vatandaşlarımıza ters gelmiştir, herkese de ters gelmiştir (...) Şimdi Avrupa’daki solcular böyle mi? Avrupa’daki sosyal demokratlar böyle mi? Hayır. İşte ben Yunanistan’da olsam, sosyalist partiden başka kimseye oy vermem. Panhelenist Sosyalist Partisi var orada. Bak içinde Panhelenizm var. Milliyetçilik var yani. Hem sosyalist hem milliyetçi. Bizdeki sosyalistlerin, sosyalist partilerin önünde bir milliyetçi kelimesi duydunuz mu, gördünüz mü? Milliyetçi kelimesi ağza bile alınmaz.”

Milliyetçiliğin siyasal bir kimlik ögesi olarak AKP’li siyasetçilerin bir kısmında bu denli yoğun ve yer yer kesif bir vurguyla sahiplenişinin dikkate değer bir durum arz ettiğini belirtmek durumundayız. Bu, partinin ortaya koyduğu ideolojik tasarım ile bir kısım AKP’li siyasetçinin arasındaki mesafeyi/farklılığı işaret etmesi bakımından anlamlıdır. Öte yandan söz konusu durum, ‘geleneksel’ sağ-milliyetçi söylem ve retoriğe ricat ediliyor olduğunu göstermesi veya sağcı-milliyetçi söylemin AKP’li siyasetçilerin bir kısmında güçlü bir eğilim olduğunu göstermesi bakımından da oldukça dikkat çekicidir.

AKP’li siyasetçiler arasında “muhafazakâr-demokratlığı” reddeden veya benimsemeyen siyasetçilerin de olduğu belirtilmişti. Bunu örnekleyen AKP’li siyasetçilerden birisi “kategorik olarak kavramı reddettiğini” söyleyerek kendisini şöyle tanımlıyor:

“Yani klişeleşmiş bir şey söyleyelim siyasal kimliğimle ilgili olarak, *Müslüman* demokrat diyelim. *Müslüman* muhafazakâr değil, *Müslüman* demokrat. Öyle tanımlayabilirim (...) Geçmişteki gibi değilim artık. Eskisi gibi, ben kendimi İslamcı diye tanımlayamam. Ben kendimi demokrat olarak tanımlayabilirim. Demokrat diyebilirim. Demokratlıktan daha çok önem verdiğim şey ise özgürlükçülüktür.”

Anlatılarına yer verdiğimiz AKP’li siyasetçilerin, farklı saiklerle de olsa, parti ideolojisinden bu denli farklı kimlik unsurlarına sahip oluşları ve değerlendirmeleri, parti ile olan ilişkilerinin ideoloji dolayımıyla değil de başka öğelerce belirleniyor olduğunu gösteriyor olmalıdır. Buraya değin yer verilen AKP’li siyasetçilerin anlatıları ile partinin siyasi kimlik ve ideolojisi olarak sunduğu muhafazakâr demokrasi/demokratlık tarifleri arasındaki uyumun veya müteakabiliyetin yeterince kurulmadığını gösterdiği söylenebilir. AKP’li siyasetçiler arasında mevcut olduğu görülen siyasal kimlik algısındaki farklılıkların bu partiye yönelik siyasal bir analize kapı araladığı söylenebilir. Siyasal bir partinin mevzi kazanımı, güç ve kendi iç kadrolarının tutunumunu tahkim etmesinde tutarlı bir politik söylem hatta organik bir ideolojiye

sahip olmasının *a priori* zorunlu olmadığını teyit etmesi bakımından ilgi çekici bir durumla karşı karşıya olduğumuz görülüyor. Nitekim AKP'nin mevcut siyasal başarısı da bu durumun şimdilik siyaseten bir zaafa neden olmadığını gösteriyor gibidir. Belki de bu tespitin tersine AKP'nin siyasal başarısı söz konusu eklektisizmden besleniyor bile denilebilir. Ancak AKP elitinin ortaya koymuş olduğu ideolojik kimlik ve söylemin kendi siyasetçileri nezdinde belirgin bir tutunum yaratamamış olması, tartışmaya açık olsa da, ileriye yönelik olarak bu parti için bir zafiyete ve parti içinde ideolojik kırılmalara neden olabilir. Konjonktürel siyasal dalgalanmaların yaratabileceği olasılıklar AKP'yi milliyetçiliğe ve zayıf bir olasılık gibi görünse de İslami bir ideolojik konuma açık siyasal tercihlere veya söylemlere itebilir. AKP'nin iktidar sürecinde bazı konularda takip ettiği pragmatist tutumlarının bu yorumu onayladığı söylenebilir. Özellikle Kürt Sorunu konusunda ortaya koyduğu ikircikli tutumuna bakıldığında bu daha da açık olarak görülebilir. Benzer bir olasılığa Kürt sorunu bağlamında değinen Çiğdem'e göre de AKP geleneksel devletçi politikaları ve askeri perspektifi sorunun çözümü için sürekli olarak gündeminde tutmaktadır (Çiğdem, 2009: 150). İslamcılık veya İslami politikalara yönelim ise görece daha zayıf ve sorunlu bir olasılık olarak görünüyor. Yılmaz'a göreyse AKP açısından İslamcılık, aşılması gereken "taşralı" bir kimliği temsil etmekte ve bu açıdan İslamcılığın temsili AKP için "geri", "eski", "hayali", aşılması gereken "bir çocukluk hastalığı" olarak görülmektedir. İslamcılığın, gerek beslenen kaynak olması, gerekse de AKP'li kadroların çoğunluğunu parti siyasetine taşıyan damar olması, AKP'nin İslamcılıkla hesaplaşmasının kolay bitmeyeceğini göstermektedir. İslamcılık, AKP'nin bastırılan bir öteki olarak kurucu ideolojisinin kökeninde yer almaktadır. Bu gidişat, elbette daha sonrasında potansiyel olarak "bastırılanın geri dönüşü" ihtimaline gebe olsa da, bu ihtimalin kendisi, AKP için bir kaygı merkezi olmaya devam edecektir (Yılmaz, 2003: 616).

Bu yönüyle partinin ideoloji ve kimlik olarak tasarladığı "muhafazakâr demokrasi/demokratlık"ın konjonktürel siyasal gelişme ve dalgalanmalar karşısında kırılmalara açık bir ideoloji olduğu söylenebilir. Bu tür gelişme ve dalgalanmaların, AKP'nin dayandığı sosyolojik-siyasi tabana olası yansımaları elbette başka çalışmalar etrafında değerlendirilmelidir. Fakat partinin kendi siyasetçileri nezdinde bile belirgin ve tutarlı bir siyasal ideoloji ve kimlik algısını yeterince içselleştirememiş olması tabanın tutumuna dair de bir ipucu sunuyor olabilir. Bu değerlendirmelerin elbette olasılıklar etrafında dile getirildiğini ve sınanması için zaman muhtaç olduğumuzu da belirtmek durumundayız.

2. Özgül Muhafazakârlıkların Ortaya Konuluş Biçimi Olarak AKP Eleştirisi

Çalışmanın bu noktasından sonra aşağıda sağ-muhafazakâr siyaset geleneğinde yer alan diğer partilere mensup siyasetçiler için muhafazakârlığın *siyaseten* ne anlama geldiği, taşıdığı önem ve anlam betimlenmeye ve değerlendirilmeye çalışılacak. İlk etapta ağırlıklı olarak AKP eleştirisi üzerinden ifade edilse de farklı (siyasal) muhafazakârlık anlayışlarının izlerini sürebilmek bakımından çalışmanın bu kısmını; ilkin, AKP dışındaki sağ-muhafazakâr siyasetçilerin AKP'yi nasıl algıladıklarını ve gördüklerini ortaya koymak ve ikinci olarak da, bu siyasetçilerin, kendi tarif ettikleri (siyasal) muhafazakârlık biçimlerini kısmen de olsa anlamamıza olanak sağlaması nedeniyle iki yönüyle önemli sayılabilecek boyutundan söz edebilir.

Tekrar belirtmek gerekirse, çalışmanın bu kısmında AKP dışındaki partilerin muhafazakârlık algı ve tarifleri üzerinde durulacak. Bunlar, araştırma verileri çerçevesinde ortaya çıktığı halleriyle büyük ölçüde milliyetçi ve dini-İslami muhafazakârlıklardır. Söz konusu bu muhafazakârlık biçimlerinin tek bir partiye mal edilerek ele alınamayacağını araştırmanın bir bulgusu olarak baştan belirtmek gerekli görünüyor. Milliyetçi bir içerikle tanımlanan muhafazakârlık örneğin, sadece MHP'li siyasetçilere atfedilebilecek bir husus olmayıp, tıpkı kimi AKP'li siyasetçilerde de görüldüğü üzere, DP'li ve SP'li siyasetçilerin anlatılarında da rastlanabilen bir eğilimdir; aynı durum muhafazakârlığın farklı varyantları için de söz konusudur.

Daha önce de belirtildiği üzere, AKP dışındaki diğer sağ-muhafazakâr parti mensubu siyasetçiler, çoğunlukla AKP'ye yönelik derin bir memnuniyetsizlik ve karşıtlık temelinde, muhafazakârlığı saf bir kategori kimlik ve ideoloji olarak sahiplenmede oldukça isteksiz bir tutum takındılar. Bu yanı sıra söz konusu siyasetçiler, muhafazakârlığı öne çıkarmakta tereddütlü oldukları için kendilerine has (siyasal) muhafazakârlık tanımlamaları yapmaktan veya bu öğeyi siyasal kimliklerinin bir parçası-bileşeni olarak sahiplenmekten *genellikle* kaçındılar. Bu yönüyle AKP dışındaki siyasetçilerin, partilerinin veya kendilerinin özgül muhafazakârlık tariflerini ortaya koymakta çoğu kez zorlandıkları bile söylenebilir. Kaldı ki, muhafazakâr-demokratlık kavramının, en azından içeriğinin doldurulması bakımından, AKP'li siyasetçiler için de zorlu ve sorunlu bir durum olduğu dikkate alınır-sa, muhafazakârlığın siyasal bir bağlamda tarif edilmesinin çoğu kez zorlu bir durumu yansıttığı söylenmelidir. Buna karşın AKP dışındaki partilere mensup siyasetçilerin, ortaya konulabildiği ölçüde (siyasal) muhafazakârlığa yönelik yaklaşımlarından yine de söz edilebilir.

MHP, SP ve DP'li siyasetçilerin siyasal muhafazakârlık söylemlerinin iki hat üzerinden belirginlik kazandığı söylenebilir. Siyasal muhafazakâr söylemin belirlediği ilk hat, genel olarak, AKP'nin eleştirisi üzerinden tanımlanmakta ya da tarif edilmektedir. Bu hat, AKP'nin eleştirisi aracılığıyla siyasal olanı da dâhil olmak üzere, muhafazakârlığın ne olması veya olmaması gerektiğine ilişkin algı veya atıf çerçevelerini işaret etmektedir.

İkinci hat ise AKP “değişkeni” olmaksızın, söylemde belirlediği ölçüde, (siyasal) muhafazakârlık(lar)ı tarif etmektedir. Ancak bu iki hatın çoğu zaman iç içe geçtiğini de belirtmek gerekiyor. Bunlara kategorik bir ayrışma ve mutlaklık atfedilmediği belirtilerek, MHP, SP ve DP'li siyasetçilerin mülakatları ekseninde çalışmanın genel bulgularına değinilecek olursa; AKP muhafazakârlığı, sağ, dindar ve muhafazakâr kitlelere “hoş görünmek” ve bunu siyaseten oy ve güce tahvil etmek için bir “paravan”, “maske”, “kisve” vs olarak kullanan bir partidir; dini ve dindarlığı siyasete alet etmektedir. Bu yanıyla onun muhafazakârlığı “samimiyetten” uzaktır. AKP, siyasi bir kimlik olarak “muhafazakâr-demokrasi”yi veya muhafazakârlığı tanımlayamamıştır. Bunu, ne kendisine ne de başkalarına anlatabilmiş değildir. AKP'nin muhafazakârlığı ideolojik değil “fiili”dir; bu yanıyla özgün değil “sunî” bir ideolojidir. AKP, ABD, AB ve Siyonizm gibi odakların veya “küresel güçlerin” kendisine biçtiği rolü icra eden ve meşrulaştıran bir parti olduğu için onu muhafazakâr olarak görmek mümkün değildir. Özellikle MHP ve DP'li siyasetçilere göre AKP, milliyetçiliği göz ardı ettiği için bu partinin “gerçek muhafazakârlığı” temsil etmesi söz konusu değildir. MHP için muhafazakârlık tek başına din veya dindarlığa indirgenebilecek bir şey olmasa da onun önemli bir bileşenidir. Muhafazakârlık, milliyetçilikle eklenmedikçe ‘gerçek’ anlamına sahip olamaz. MHP'li siyasetçilerin bir kısmına göre muhafazakârlık, Türkiye'deki *kadim* “yenilikçilik” ve “gelenekçilik” tartışmasından kaynaklanmaktadır; bu yanıyla tarihsel ve kültürel bir ayrışmaya işaret etmektedir. Başta SP'li siyasetçiler olmak üzere, MHP ve DP'li siyasetçilerin büyük bir çoğunluğu için muhafazakârlık, AKP ile özdeşleştirildiği ölçüde, kategorik olarak reddedilen bir kavramdır. Özellikle SP'li siyasetçiler için, muhafazakârlık nadir olarak olumluluk atfedilen bir öge olarak kabul edilmekte fakat bunun yerine ağırlıklı olarak “maneviyatçılık”a vurgu yapılmaktadır. SP'li siyasetçilere göre muhafazakârlık, “ithal ve sunî bir mefhum”dur. Maneviyatçılık, muhafazakârlık ile karşılaştırıldığında, daha anlamlı, kapsayıcı ve “bize” özgüdür. Maneviyatçılık, din, gelenek ve kültürel öğeleri kapsadığı gibi aynı zamanda *siyasal* da bir kavramdır. Muhafazakârlığa ilişkin DP'li siyasetçilerin söylemlerinde öne çıkan en belirgin söylemin, onu MHP'li siyasetçilerden bile daha keskin bir milliyetçilikle özdeşleştirerek ele almaları oldu-

ğu söylenebilir. DP'li siyasetçilerin ezici bir kısmına göre milliyetçilik, muhafazakâr olmanın en önemli koşuludur; milliyetçi olmayan muhafazakâr da olamaz. Bu anlamda DP'li siyasetçilerin siyasal düzlemdeki en önemli muhafazakârlık belirtecinin milliyetçilik olduğu söylenebilir. Toplumsal-kültürel bir içerikle tanımlandığı anlarda da milliyetçilik vurgusunun öne çıktığı söylenmelidir. Nitekim DP'li siyasetçilerin büyük çoğunluğu siyasal kimliklerini “milliyetçi-muhafazakâr” olarak ifade etmektedirler. DP'li siyasetçilere göre muhafazakârlıkta dini değerler önemli olmakla birlikte, o “dincilik” olarak değerlendirilemez. “Dincilik” ile özdeşleştirilen muhafazakârlığa keskin bir karşıtlık söz konusu olurken, DP'lilerin Kemalizme veya resmi ideolojiye bağlılıklarını sıklıkla vurgulamaya özen gösterdikleri görülmektedir. DP'li siyasetçilere göre, AKP merkez-sağ bir parti “olamaz”. Merkez-sağ, bir “yaşam kültürüdür”. Merkez-sağ olabilmek veya onu temsil edebilmek için, köklü bir tarihe, geleneğe ve kültüre kayıtlı olmak gereklidir. AKP, bunların hiçbirisine sahip olmadığı için de ne merkez-sağ ne de muhafazakâr bir partidir. Ayrıca, AKP'nin “Milli Görüş” geleneğinden gelen “dinci” bir parti olması ve “Atatürk'e ve Atatürkçülüğe karşıt olması” da merkez-sağ bir parti olmasını mümkün kılmamaktadır.

AKP'ye yöneltilen eleştiriler bağlamında, MHP, SP ve DP'li siyasetçilerin büyük ölçüde birbirlerine yakın görüşlere sahip oldukları görülmektedir. Bu üç partiye mensup siyasetçiler AKP'yi muhafazakâr olarak görmemekte; onun muhafazakârlığına şüpheyle bakmaktadırlar. Bu üç partiye mensup siyasetçiler AKP'yi “küresel güçlerin” bir tür ‘taşeronu’ olarak görmekte, deyim yerindeyse, onu siyasal bir “daemon⁵” olarak algılamaktadırlar. Bu algının belirleyici ölçütünün ise büyük ölçüde milliyetçilik ideolojisinden ilhamla veya ondan meşruiyet devşirilerek ifade edildiği söylenebilir. Bu ortaklaşan algının siyaseten ve ideolojik olarak, sağ-muhafazakâr siyasette önemli bir ayrışmaya işaret ettiği söylenmelidir; ayrışmanın bir kutbunu bütünüyle (ve hegemonik bir tarzda) AKP temsil ederken diğerini, aralarındaki ideolojik-politik farklılıkları ihmal etmemek kaydıyla, diğer sağ-muhafazakâr siyasetler temsil etmektedirler.

Burada dile getirilen bulgulara topluca bakıldığında, gerek AKP eleştirisi gerekse de ondan bağımsız olarak dile getirilen değerlendirmelere göre muhafazakârlık; salt din veya dindarlık olarak değerlendirilmemelidir; o, siyaseten ve ideolojik olarak işlevsel kılınabilecek bir şey olmamalıdır. Bu anlamda muhafazakârlık, din ve dini değerlere yönelik bir hassasiyeti gözetken fakat yapay bir ideoloji olarak değil samimiyetle sahiplenilen *bir yaşam biçimi* ve *dünya görüşü* olarak benimsenmelidir. SP'li siyasetçilerin önemli bir kısmı dışarıda bırakı-

5 Şeytan, musibet, illet, kötülük vb.

larak söylenirse, muhafazakârlık milliyetçilikten ayrı bir biçimde ele alınamaz; böyle ele alındığında ise “hakiki” bir muhafazakârlıktan söz edilemez. Yukarıdaki bulgu ve tespitlere daha ayrıntılı olarak sırasıyla MHP, SP ve DP’li siyasetçilerin anlatıları çerçevesinde bakılacak.

2.1. MHP’li Siyasetçiler ve Muhafazakârlık

MHP’li bir siyasetçiye göre siyasi yelpazenin “dindar kesimlerine hitap etmenin en kolay yolu muhafazakârlığa oynamak’tır”. Bu siyasetçiye göre AKP’nin ‘siyaseten’ muhafazakârlığı sahiplenmesi “biz dindar bir siyasi yelpazedeyiz” demenin bir başka yoludur ve AKP bunu “çok iyi kullanmakta”dır. Siyasetçi bu anlamda AKP’nin muhafazakârlığını “sathi” bulduğunu, “milliyetçiliği hesaba katmadığı”nı ve onu milliyetçilikle “mezcedemediğini” belirtiyor. Ona göre muhafazakârlık asıl anlamını ancak “dinamik bir milliyetçilik”le kazanabilir ve onunla “mezcedilmelidir”.

Başka bir MHP’li siyasetçiye göre “değerler üzerinden siyaset yapıldığı” andan itibaren “sıkıntılar” ortaya çıkmaktadır. Bu siyasetçiye göre MHP’nin “geleneğinde ve üslubunda Atatürk, din vb. Türk milletinin ortak değerleri üzerine siyaset yapmak hiçbir zaman” söz konusu olmamıştır. Fakat ona göre bu durum bir bakıma MHP’nin “açmazı” da olmuştur ve bu durum devam etmektedir. Bu siyasetçiye göre:

“Evet, toplumda çok büyük bir tabanımız olduğu doğrudur. AKP’yle tabanlarımız aynı ama biz argüman olarak dini kullanmak gibi bir geleneğe sahip olmadığımız için AKP bunu fırsata dönüştürmüştür. Bu insanlar devlet idare edemez. Bu insanların ülkeyi ileri götürmekle alakalı bir işlevi yerine getirebileceğini düşünmüyorum yani. Toplumları ileri götürenler toplumun kendisi gibi olan insanlar değildir. Bunu yapabilecek olanlar toplumun önündeki insanlardır. Önünde olmakla topluma yabancı olmak arasında bir ikilem falan yok. Toplumun önünde olup, toplumun değerleriyle yetişen insanlar var. İşte muhafazakârlık, benim anladığım muhafazakârlık bu. Evet, her boyutunuzda hem estetik hem entelektüel birikim, olayları okuma, dünya konjonktürüne sahip olma, tarih bilgisine sahip olmak demek, topluma yabancılaşmak demek değil. Yani o toplumun yanında olarak da bunu yapabilirsiniz. Bunu yaptığınız andan itibaren bu ülke de, siyaset de gelişir.”

Bu anlatı “Türk milletinin ortak değerleri” arasında saydığı dine yönelik tutumda MHP’nin ‘açmazı’na yaptığı vurgunun dışında da ilgi çekici bir boyuta sahip görünüyor. “Toplumları ileri götürenler toplumun kendisi gibi olan insanlar değildir. Bunu yapabilecek olanlar toplumun önündeki insanlardır. Önünde olmakla topluma yabancı olmak arasında bir ikilem falan yok” biçiminde dile getirilen yargının AKP veya AKP’lileri toplumun değerlerinden ‘yabancılaşmış’ olarak değerlendirmesi ilgi çekici. Bu ‘yabancılaşma’ vurgusunun anlatı içinde hangi gerekçelere dayandırıldığı belirsiz kalmakla birlikte, spe-

külasyon yapmak pahasına, belli ki dini düşünce veya hassasiyetlerle özdeş kılınarak algılanan AKP ve AKP'liler, 'toplumu ileri götürmek' için yeterli görülüyor. Eğer yapılan bu spekülasyonun bir geçerliliği ve anlamı varsa, MHP'li bir siyasetçinin dinsel ideoloji ve öğelerle bir biçimde ilişkilendirdiği AKP'yi bu gerekçeyle 'yabancılaşmış' görmesi üzerinde durulmayı hak eden bir durumdur. Türkiye'de toplumsal-kültürel değerler bağlamında 'topluma yabancılaşma' eleştirisi, sağ-muhafazakârların genellikle 'yerliliğe' vurgu yaparken ve solu eleştirirken müracaat ettiği popüler bir söylemdir (Çınar, 2006; Bora, 2003: 445-459; Çiğdem, 2001: 7-9; Taşkın, 2007; Mert, 2007: 171-189). Türk sağ-muhafazakârlığının toplumun değerlerine yakın olma iddiası ve bu değerlerle özdeşliğini vurgulaması onun bir hasleti olarak öne çıkarılır. Sol ise 'topluma yabancılaşmış' ve onun değerlerine uzak kalmakla eleştirilir (Alkan, 1991; Ayvazoğlu, 1991; Türköne, 1991; Bilgin, 1991). Ancak bu yabancılaşma eleştirisinin *yerlilik*, *sahihlik* ve *otantiklik* gibi öğeleri sahiplenen sağ-muhafazakâr bir parti (MHP) mensubunca yine bu söylemleri sahipleneceği kuşku götürmeyecek bir başka sağ-muhafazakâr partiye (AKP) yönelmesi dikkate değerdir. Bu anlatı MHP'lilerin bir kısmınca muhafazakârlığın nasıl anlamlandırıldığını veya kavrandığını göstermesi bakımından da ilgi çekici görünüyor. Hem "estetik" hem "entelektüel birikim"e sahip olmak, "dünyadaki gelişmeleri takip edebilmek" ve bunları "okuyabilmek" topluma yabancılaşmayı gerektirmemektedir. "Toplumun değerleriyle" yetişip "toplumun önünde olmak" mümkündür. Ve muhafazakârlık da budur. Toplumun 'değerleri'nin sahiplenilmesi ve öne çıkarılmasına yapılan vurgu bakımından muhafazakârlığın evrensel kodlarıyla son derece uyumlu bu söylemin AKP'nin ortaya koyduğu muhafazakârlık tanımıyla önemli ölçüde ayrıştığını söylemek mümkün zor görünüyor. Söylemdeki bu örtüşmeye karşın bu durum farklı partilere mensup siyasetçilerin muhafazakârlığı anlamlandırmadaki farklılığı/ayrışmayı göstermesiyle ilgi çekicidir.

Modern bir ideoloji olarak milliyetçiliğin din ile ilişkiselliği milliyetçilik ve muhafazakârlık literatüründe sıklıkla belirtilen ve işlenen bir husustur (Anderson, 1993; Eatwell and O'Sullivan, 1989; Heywood, 2007; Bora, 1999). Ancak milliyetçiliğin her zaman dini ideolojileri yedeğine alması veya yakınlık kurmasını bir norm olarak değerlendirmek de mümkün değildir. MHP'nin milliyetçilik tasavvuruyla din arasında kurduğu ilişki öteden beri ve tarihsel olarak sorunlu olagelmıştır (Bora ve Can, 1991; Bora, 1999; Öğün; 1995; Arıkan, 2008; Yaşlı, 2009). Bu sorunlu veya gerilimli ilişki, MHP'yi milliyetçilik dışındaki öğeleri söylemine ekleme konusunda mütereddit kılmakta ve siyasal manevra alanını daraltıyor görünmektedir. MHP'li siyasetçiler arasında tekrar eden bir durumu teyit etmesi bakımından bunun,

muhafazakâr öğeleri siyaseten etkili bir biçimde kullanıma soktuğuna inanılan AKP karşısında, MHP'yi hareketsiz veya siyaseten güçsüz kıldığı var sayılıyor.

MHP'li siyasetçilerin hatırı sayılır bir kısmını temsil eden, gerek içerdiği keskin AKP karşıtlığı yönünden gerekse de milliyetçi-muhafazakâr ideolojiyi kesif içerikleriyle dile getiren çok sayıda MHP'li siyasetçi bulunmaktadır. Bu siyasetçilere göre AKP, "Amerikan emperyalizmine ve IMF'ye ram olmuş bir partidir". Özelleştirmelerle bütün "milli varlıkları satışa çıkarmıştır". Türklüğe, Türk milliyetçiliğine "düşman bir parti olan AKP"yi, Kürtler, Çingeneler, Rumlar, Yunanlılar, İsrail gibi "milletin, milli ve manevi duruşları ve ilkeleriyle hiç alakası olmayan, hatta düşman bildiğimiz ne kadar küresel güçler, ülkeler, devletler, teşekküller" varsa onlar desteklemektedirler. Milli refleksleri "felç olmuş" sıradan "camii cemaati", "temiz müslümanlar", "liberal" ve bazı "sol" aydınlar da bu koroya "şuursuzca" katılmışlardır. AKP, "milli ve manevi değerlere sahipmiş gibi" görüntüsüyle "ne muhafazakârdır, ne dindardır, ne de milliyetçidir", "muhafazakârlık ve dindarlık kisvesi"ne bürünmüş ikiyüzlülerin çıkar organizasyonudur".

MHP'li siyasetçilerin bir kısmının özetlenen bu yaklaşımlarından, köklü olarak ayrıştırılması zor görünse de, görece olarak daha 'muttedil' sayılabilecek bir dil ve üslupla AKP ve muhafazakârlığa dair farklı yaklaşımlara sahip MHP'li siyasetçilerden de söz edilmelidir. Muhafazakârlığı tarihsel-sosyolojik sayılabilecek bir çerçevede ele alan MHP'li bir siyasetçiye göre Türkiye'de siyaset, öteden beri *kadimcilik* ve *ceditçilik* üzerinden 'tasnif edilmiştir. Ona göre *kadimcilik*, "dini heyecanları eksen alan" bir perspektifken, *ceditçilik* "kıblenin biraz Batı'ya dönmesi"dir ve bu ayrışmanın kökeni cumhuriyet öncesine uzanmaktadır. Bu ayrışma çok partili hayata geçildikten sonra, siyasetçinin kendi tarifıyla söylenirse, "çok maniple edilmiş bir sağcılık, muhafazakârlık ve ilerencilik olarak ortaya çıkmıştır". Türkiye'deki siyasal ayrışmayı "ağırlıklı olarak kültürel manada" gören bu siyasetçiye göre bunun "rasyonel ve sosyolojik veçheleri Batı tarihinin tersine bizde müphem"dir. Bu nedenle bu siyasetçiye göre: "Geldiğimiz noktada kurumsallaşmış, kuralları olan ne *muhafazakâr bir siyasi hareketten* gönül rahathığıyla bahsetmek mümkündür ne de sol bir hareketten".

Bir başka MHP'li siyasetçiye göre "muhafazakârlık-ilerencilik", "yenilikçilik-eskicilik" çekişmesi Jön Türkler'den ve İttihat ve Terakki'den bu yana yapılan tartışmalardır ve bugünkü tartışmalar da aslında bu yanıyla "orijinal bir muhtevaya sahip değil"dir. Bu siyasetçiye göre Adnan Menderes, Demokrat Parti'yi kurduğunda İnönü'ye karşı yenilikçi olduğunu, aynı şekilde Ecevit'in de yine İnönü'yle mücadelesinde yenilikçi iddiasıyla ortaya çıktığını, AKP'nin (Erdoğan'ın)

de Erbakan'a karşı çıkışında kendilerini 'yenilikçi' olarak 'lanse ettikleri'ni söylüyor. AKP'ye, "kimilerinin" ona yüklediği anlamda ne kadar yeni veya yenilikçi denilebileceğini bu tarihsel bakışla değerlendirmek gerektiğini söyleyen siyasetçiye göre AKP, yenilikçi "falan" değil. Bu anlamda "muhafazakâr demokrasi kavramı" da "kendilerinin bile ne anladıklarını tam olarak beyan edemedikleri" ve "halk karşısında meşru görünmek için uydurdukları suni bir kavram"dır.

2.2. SP'li Siyasetçiler ve Muhafazakârlık

Saadet Partili siyasetçilerin muhafazakârlığa yüklediği anlam ve tariflere bakıldığında iki ana noktada kavramı ele aldıkları ve değerlendirdikleri görülüyor. İlk olarak, SP'li siyasetçilerin muhafazakârlık yerine Milli Görüş ideolojisinin ana temalarından biri olan *maneviyatçılık* anlayışını öne çıkardıkları görülüyor. Bu kavrayışta bir terim veya kavram olarak zaman zaman muhafazakârlığın sahiplenildiği ve adı öyle de anılarak olumlandığı söylenebilirse de, kimlik ve ideoloji unsuru olarak müracaat edilen esas kavramın "maneviyatçılık" olduğu görülmektedir. Maneviyatçılık parti programında şöyle tanımlanıyor:

"Ahlâk ve Maneviyat en önde yürüyen bayrağımızdır (...) Partimiz insanların manevi gelişmesine özel önem vermektedir. Diğer görüşlerden en önemli farkımız maneviyatçılığımızdır. Biz maneviyatçılığımızın gereği olarak nefis terbiyesini esas alıyoruz, "maneviyatçılık boyutu olmayan diğer görüşler genellikle"nefse esareti esas almaktadırlar. Saadete ancak maddi boyutun maneviyatçılıkla tamamlanması ile erişilebilir. İç barış, huzur, hürriyet, adalet, ekonomik gelişme, saygınlık ve yurt savunmasından adalet teşkilatının yükünün azaltılmasına kadar her şeyin temeli önce Ahlak ve Maneviyata dayanır." (Saadet Partisi Parti Programı)⁶

Diğer anlayışı ise 'ithal bir mefhum' olarak muhafazakârlığın eleştirisi oluşturmaktadır. 'İthal' bir olgu olarak muhafazakârlık kavramının ise iki ayrı gerekçe ileri sürülerek eleştirildiğini söylenebilir. İthallik eleştirisinin *ilk gerekçesi* muhafazakârlık kavramının "bu topraklara", "geçmişimiz"e ve "kültürümüz"e yabancı dolayısıyla "biz"e ait bir şeyi anlatmadığıdır. Bununla sık sık bağlantısı da kurularak dile getirilen *bir diğer gerekçe* ise kavramın daha çok AKP ile özdeş bir olgu olarak algılanıyor oluşu ve bundan kendilerini ayrı tutmak isteğinde cisimleşmektedir. Bu yanı sıra tıpkı MHP'li siyasetçiler gibi keskin bir AKP karşıtlığı temelinde bir muhafazakârlık eleştirisi yapılmaktadır. SP'lilerin AKP'yle aralarına mesafe koyma isteği zaman zaman muhafazakârlığın toptan reddine varacak bir söylemin ortaya çıkışına yol açmaktadır. Bu eleştirilerin kesif içeriği ve söylemsel düzeni zaman zaman SP'lileri ırkçılığa ve Milli Görüş'ün geleneksel Siyonizm karşıtlığında yabancı düşmanlığına vardığı dahi görülmektedir. Yerlilik-otantiklik söyleminin eşlik ettiği

6 http://www.saadet.org.tr/parti-programi_k18.html

bu söylem ve yabancı düşmanlığı, komplovari tarzda bir emperyalizm eleştirisi, ABD ve Batı karşıtlığını da içermektedir. Sırasıyla, *maneviyatçılık olarak, ithal edilen bir kavram olarak ve AKP muhafazakârlığının eleştirisi olarak* muhafazakârlık kavrayış ve algısı çoğu zaman birbirlerinin içine girecek ve kapsayacak biçimlerde ifade edilmektedir.

SP'li bir siyasetçi, muhafazakârlık teriminden “çok hoşlanmadığını”, daha çok “maneviyatçılığı” kullanmayı tercih ettiğini belirterek; bu kavramı önemseydiği, yaşamaya çalıştığı “bir hayat felsefesi”, çevresine ve topluma anlatmaya çalıştığı “bir inanç biçimi” olarak tanımlıyor. Bu siyasetçiye göre Milli Görüş geleneğinden gelen SP ve o çizgideki tüm partiler *aslında* “maneviyatçı partilerdir”. Bu siyasetçi, Milli Görüş geleneğinden gelen partiler ile diğer partiler arasındaki temel farklılıklardan birisinin maneviyata yükledikleri anlam olduğunu belirterek, dışarıdan bakan birisinin ilk bakışta bunları karıştırabileceğini söylüyor. Ancak ona göre, muhafazakârlıkla maneviyatçılığı birbirinden ayırmak gerekiyor. AKP'nin ele aldığı ‘manada’ muhafazakârlık, “ithal bir mefhumdur”. Bu siyasetçiye göre muhafazakârlık: “esasen kimi zaman *dini kullanabilen*, hani işine geliyorsa, işte cami cemaatine, o jargondan hitap edebilen ama işine geldiğinde başka jargonları, başka isimleri, başka kişileri kullanabilen bir siyasettir Türkiye’de.” Maneviyatçılık ise toplumda ve fertlerin hayatında dini “gerçekten” kullanmadan fakat ona “asli manasını ve değerini teslim eden” bir siyaset anlayışıdır. Bu siyasetçiye göre “sağ” ve “sol” gibi “muhafazakârlık” kavramını da Batılılardan aldığımız için bu kavramların bizim toplumumuzda tekabül ettiği belli karşılıkları yoktur. Aynı siyasetçiye göre, “dış güçler” Türkiye’de, tıpkı ABD ve İngiltere’de olduğu gibi iki partili bir meclis yapısının kurulmasını istiyor; böyle bir mecliste bir tarafta cumhuriyetçiler diğer tarafta da demokratlar olacak. Bu tabloda AKP’ye “muhafazakâr-demokrat ve özgürlükçü bir kimlik biçilirken” CHP’ye ise “statükoyu ve sistemin temel değerlerini sabitleyen” bir işlev yüklenecektir. Bütün “hikâyenin bundan ibaret olduğunu” söyleyen siyasetçiye göre AKP, kendisine verilen bu role “başından beri itiraz etmemekte” ve “sahte bir muhafazakârlık oyunu” icra etmektedir. Bu nedenle, AKP'nin muhafazakârlığını MHP'li siyasetçiler gibi “samimiyetten uzak” bulmaktadır.

SP'li bir başka siyasetçiye göre Milli Görüş dışındaki bütün siyasetler ve bu siyasetleri adlandıran kavram ve terimler, içinde muhafazakârlık da olmak üzere “ithal ve bize uymayan yabancı kavramlardır”. Bu siyasetçiye göre muhafazakârlık, “dini değerler ve bunların muhafazası dışında hiçbir anlama gelmemektedir”. Kendisini de partisini de muhafazakâr olarak “telakki etmeyen” bu siyasetçiye göre “illa” bir kimlik kullanması gerekiyorsa kendisini “Müslüman” olarak tarif etmenin en uygun adlandırma olacağını söylüyor:

“(...) bu coğrafyadaki insanın, bir ümmet bilinci vardır Osmanlıdan tevarüs eden. Bu suni şeyleri, Osmanlı toplumunu paramparça etmek için Batıdan bu ülkenin insanına sirayet etmiş bir durum gibi algılıyorum. Irkçılığı da efendime söyleyeyim, bu tip isimleri de, bu tip kategorilendirmeleri de kabul etmiyorum.”

SP’li siyasetçiler için esas kimlik ögesinin ‘maneviyatçılık’ olduğu söylenmelidir. Zaman zaman muhafazakârlık kavramı da kullanılıyor fakat bu, Milli Görüş ideolojisini anlatan kimliğin ifade biçimi veya ikamesi olarak ‘maneviyatçılık’ anlamında kullanılmaktadır. Bu durumu örnekleyen SP’li bir siyasetçiye göre:

“Siyasi kimliğime Milli Görüş ve muhafazakâr çizgi diyebiliriz. Dolayısıyla partimizin ortaya koyduğu temel görüşler de bizim siyasi çizgimizi belirleyen unsur olmuştur. Özellikle benim gibi uzun yıllar partide çalışmış birinin de farklı bir şekilde değerlendirilmesi mümkün değil. Milli Görüş’ten kastımız toplumun da büyük bir kesiminin Türkiye’de herhangi bir başka partinin, mesela sağ görüşlü dediğiniz bir başka partinin de kafasında taşıdığı, tasavvur ettiği, düşündüğü şeylerle örtüştüğünü zannediyorum. Yani Anadolu’da çok geniş bir kitlenin fikirlerinin uyduğu bir asgari müşterek olarak değerlendiriyorum Milli Görüşü ve muhafazakârlığı.”

AKP’nin ‘muhafazakâr demokratlık’tan neyi kastettiğini anlamadığını, kendilerinin de çok iyi anladıklarını ve millete de anlatabildiklerini sanmadığını söyleyen bir başka SP’li siyasetçiye göre SP: “halkın değerlerine, kültürüne, geçmişine, inancına sahip çıkma açısından muhafazakâr”dır. Sistemi ve devleti koruma anlamında muhafazakâr olmadıklarını belirterek kendi muhafazakârlıklarının “millet ve toplum bazlı olup devlet bazlı bir muhafazakârlık olmadığını” belirtiyor.

SP’li siyasetçilerin büyük çoğunluğu muhafazakârlığa yönelik toplumsal-kültürel veya siyasal tanımlama girişimlerinde istikrarlı bir biçimde bunu AKP eleştirisi aracılığıyla yapmaktadırlar. Bu eğilim diğer siyasetçiler için de geçerli olmakla birlikte, özellikle SP’li siyasetçilerde daha yoğun oluşuyla dikkat çekicidir. Örneğin, bu siyasetçilerden birisine göre muhafazakârlık kavramıyla asıl oluşturulmak istenen, “Milli Görüş’e doğru kaymakta olan Türkiye’nin ve İslami bakış açısına sahip seçmenlerin kafasının bulandırılmasıdır”. Bu haliyle ABD’nin “pazarladığı ılımlı İslam projesinin taşeronluğunu yapan AKP”, bu projeyi “tutturabilmek” için “muhafazakâr-demokratlık” fikrini ortaya atmıştır.

Bir diğer SP’li siyasetçiye göre, Türkiye’deki sağ ve liberal sayılan tüm partiler muhafazakârlığa bir değer olarak sahip çıkmışlardır. Bu anlamda AKP’yi “orijinal bir parti” saymanın mümkün olamayacağını, “apaçık sağcı bir parti” sayılması gerektiğini söylüyor. Bu siyasetçiye göre şu an için “muhafazakâr-demokratlık”, “Avrupa Birlikçi, Amerikancı, İsrail’le ilişkileri devam ettirmeye çalışan bir yapının adıdır”. Bu

siyasetçi, Türkiye'de sağ ve liberal siyasetleri aynı politikaları savunmakla ve muhafazakârlığı bir değer olarak sahiplenmeleriyle benzer görmekte ve aralarında temelli farklar olmadığını savunmaktadır.

Muhafazakârlık kavramını sahiplenmek ve onu bir görüş olarak savunmak bakımından Türkiye'deki sağ partilerin ve zaman zaman da sol partilerin aralarında esasta önemli sayılabilecek bir farkın olmadığını tekrarlayan bir başka SP'li siyasetçiye göre, bu konuda Türkiye'de "ciddi bir kavram kargaşası" bulunmaktadır. Her iki kanattan partilerin "bu kavramın içini dolduracak ne fikri altyapıları ne de felsefeleri bulunuyor". Bu siyasetçiye göre muhafazakârlığın içini doldurabilecek fikir ve felsefe yalnızca Milli Görüş'te vardır ve onu *asli manasında* sahiplenecek bir parti varsa o da Saadet Partisi'dir. Muhafazakârlık, geleneği muhafaza etmek anlamına geliyorsa, onu *hakiki manada* bugüne değin fikir ve pratik olarak gerçekleştirebilen tek düşünce ve siyasi akım, "ecdadımızda kökünü bulan Milli Görüş'tür":

"(...) bizim ecdadımız Osmanlıya baktığımız zaman padişah elini dahi öptürmüyor, işte Alman valisine, işte Belçika valisine elini dahi öptürmüyordu. Uzaktan gelip elini öpüyorlardı, hatta bir tanesine demişti ki Sultan Abdülhamit: "sen kim oluyorsun da benim elimi öpmeye çalışıyorsun içkili ağzınla. Ben abdestliyken, sen de içki ağzıyla ben elimi sana vermem" diyor. Bugün aynı Sultan Abdülhamit'in torunları olarak bizler, muhafazakâr kavramını özümsemiş, içselleştirmiş kimseler olarak nasıl olur da Avrupa Birliği'ne girmeye çalışırız? Biz onlara dün üzenimizi öptürüyorduk, sen bugün onların üzenisini öpüyorsun. Nasıl oluyor da onların duruşunu hem muhafaza ediyorum diyorsun, hem de yapmış olduğun eylem ve amelle paradoks halindesin? Çelişki var yani. Onlar Batı'ya karşı dik durdular, siz Batı'ya yamanmaya çalışıyorsunuz. Sultan Abdülhamit bir karış toprağı dahi satmazken, "çünkü kanla alınmış topraklar ancak kanla verilir" demesine rağmen, ünlü Siyonist lider Theodore Herzl'i huzurundan kovmasına rağmen, sen nasıl olur da muhafazakârım diyebilirsin? Muhafazakârsan eğer o zaman geleneği muhafaza etmek zorundasın. Adaletle hükmetmek adına İsrail'in, Amerika'nın, küresel emperyalizmin, küresel Siyonizm'in karşısında durman lazım. Ama adın muhafazakâr soyadın işbirlikçi olursa nasıl yapabilirsin ki? Şimdi acaba diyoruz zaman zaman bu beyefendiler, bu 'kardeşlerimiz' sözüm ona acaba muhafazakârlığı işbirlikçilik olarak mı, öyle stepne olarak mı algılıyor?"

Avrupa Birliği'ne girmeye çalışmakla muhafazakârlık arasında çelişki-uyuşmazlık vazedenden bu anlatıya dışlayıcı ve kibirli bir 'mağrurluk söylemi'nin eşlik etmesi de üzerinde durulmayı hak ediyor. Dün Batılıların 'içkili ağzı'larına elimizi öptürmeye dahi tenezzül etmezken, 'üzengimizi öptürdüklerimiz'in bugün 'üzengilerini' öpüyor hale gelmemiz, geçmişte Batıya karşı dik dururken bugün onlara yamanmaya çalışmak vs. muhafazakâr duruşun 'ameli'yle çelişen bir durum ve paradoks olarak tasvir ediliyor.

Açıkel'in (1996: 155) kutsal mazlumluk adlandırmasıyla tarif ettiği Türk sağının ideolojik dizgesinin öznesi: "tarihe baktığımda, kendi trajik yıkımını görür; emperyal emellerinin birer birer gerileyişini. Başta diğer emperyal güçler olmak üzere, azınlıklar, gayri-müslim ticaret burjuvazisi, kozmopolit ve Avrupa mukallidi entelektüeller, Ermeniler, Rumlar, Yahudiler, dönme gayr-ı Müslimler ve masonlar bu gerileyişten farklı nedenlerle sorumlu tutulurlar" (Bora, 1995: 38-44, aktaran Açıkel, 1996: 165). Açıkel'e göre Kutsal Sentez'in, emperyal geçmiş ve tarihe bakış biçimini anlamak onun gelecek tasarımı ortaya çıkarmamıza da önemli ölçüde katkıda bulunacaktır. Onun "tarihsel bir haksızlığa uğramışlık ideolojisinden" "adaletin tecellisi ideolojisine" ve "güç istemine" geçişini anlamamıza da yarayacaktır. Bu perspektiften bakıldığında, Sentezin öznesi de, emperyal düşleri de, onun mazlumluk ideolojisi de *tarihseldir* (Açıkel, 1996: 165). Yukarıdaki SP'li siyasetçinin anlatısı Açıkel'in yaklaşımı çerçevesindeki değerlendirme ve yorumlara neredeyse birebir uyan ampirik bir içerik arz ediyor. Yukarıdaki anlatının içeriği ile Açıkel'in kavramsallaştırmasındaki örtüşme gerçekten dikkat çekici ve anlamlıdır. Ancak bu anlatı, SP ideolojisini ve söylemini temsil ettiği ölçüde, AKP ile SP arasındaki kopuşu-farklılaşmayı kuşku götürmeyecek ölçüde de açığa vurmaktadır. Anlatı bu yönüyle artık SP ile AKP'nin oldukça farklı politik ve ideolojik söylemleri temsil eden partiler olduğunu geri dönülemez ölçüde teyit etmektedir.

2.3. DP'liler ve Muhafazakârlık

Demokrat Partili siyasetçilerin muhafazakârlık algılarına bakıldığında, yukarıda da vurguladığı üzere bu kavramı milliyetçi tonu ve vurgusu hayli güçlü söylemsel içerik ve öğelere müracaatla tarif ettikleri görülüyor. Milliyetçi içerimi oldukça belirgin bir sağ popülist söylemle tarif edilen ve algılanan bu muhafazakârlıkta, alışıldık bir biçimde milli ve manevi değerlere bağlılık vurgulanırken, dine ve dini değerlere "hürmetkâr olmak" fakat aynı zamanda "Atatürk ilke ve inkılâpları"na, özellikle laikliğe bağlılığın da sıklıkla vurgulandığını belirtelim. Bu muhafazakârlık tanımlamalarında, siyasal muhafazakârlık ile toplumsal-kültürel nitelikli muhafazakârlığın çoğu zaman iç içe geçen biçimlerde ele alındığı söylenebilir. Bu durum çalışmanın başından bu yana öne çıkan bir sorunsalı ortaya koymasıyla dikkat çekicidir; siyasal muhafazakârlığın doğrudan "siyasi" bir içerikle veya terimle değil de toplumsal-kültürel biçimde dışa vurulması eğiliminin DP'li siyasetçiler için de geçerli olduğu ve bu bakımdan sağ-muhafazakârlık siyasetçileri kayda değer ölçüde ortaklaştırdığı görülmektedir.

Muhafazakârlık, MHP ve SP'li siyasetçiler gibi DP'li siyasetçilerde de keskin bir AKP karşıtlığı temelinde ve bu partinin eleştirisi üzerin-

den de tarif edilmektedir. Bu, DP'li siyasetçilerin muhafazakârlıktan ne anladıklarını tarif etmelerinin bir yolu olurken öte yandan hem AKP hem de merkez sağa ilişkin değerlendirme ve yaklaşımlarını anlamaya da olanak sağlamaktadır. Bu yanıyla hem AKP eleştirisi hem de merkez sağ siyasetçilerin kendi siyasetlerine yönelik değerlendirmeleri üzerinden bir tür merkez sağ analizi yaptıkları da söylenebilir. Böylesi bir analiz her zaman öz-eleştirel bir bakışa tekabül etmese de, merkez-sağın kendisini nasıl değerlendiriyor olduğunu görmek bakımından önem taşımaktadır. Dolayısıyla bu kısmın araştırmamız için salt DP'li siyasetçilerin (siyasal) muhafazakârlığını değil sağ siyaset içindeki farklılaşmayı anlamak bakımından da bir işlevselliğe sahip olduğu söylenebilir.

Kendisini *milliyetçi* olarak tanımlayan DP'li bir siyasetçiye göre milliyetçilik: “vatanın bir karış toprağının bile kimseye verilmemesidir; bu milletin tekrar eski güzel günlerine kavuşması, hiç kimsenin açlık ve gelecek kaygısı taşımadan yaşamasının savunulmasıdır”. Bu düşünceleri kabul eden ve “Türküm” demekten gurur duyan herkes de “Türk milliyetçisidir”. Siyasi kimliğini milliyetçi-muhafazakâr olarak tanımlayan bu siyasetçi “globalleşmeyi kabul etmekle” birlikte “yabancı olmayan liberal bir ekonomi” anlayışını savunduğunu belirtiyor. Ona göre muhafazakârlık “hayata bakış biçimidir” ve Türkiye'deki “geniş katmanların hayat felsefesidir”. Bu siyasetçi, “muhafazakârlık anlayışının insanların hayat tarzına müdahaleyi kabul eden bir anlayış olmadığını” özellikle vurgulamak istediğini belirtiyor; “Milliyetçi muhafazakârlık kimsenin hayat tarzına karışamayacağı gibi buna yeltenenlere de karşı çıkmayı gerektirmektedir”. Bu anlamda, bugüne kadar merkez sağ partiler ve onların kabul ettiği milliyetçi-muhafazakârlık anlayışına bakıldığında, “birkaç münferit olay” dışında herhangi sıra dışı durum söz konusu olmamıştır. Ancak kamuoyunun bazı kesimleri milliyetçi-muhafazakâr sağ partileri “sanki böyle Atatürk milliyetçiliğinden veya Atatürk ilke ve inkılâplarından, onun düşüncelerinden uzakmış gibi algılamıştır” fakat bu siyasetçiye göre: “bu tamamen yanlıştır; bugüne kadar merkez partilerinin birkaç uygulaması dışında bu manada hiçbir eylemi olmamıştır. Zaten eğer öyle bir eylemi olsaydı bu parti son 25 yıl ülkeye damgasını vuramazdı ve bu kadar çoğunluğun oylarını almazdı. Bizim milliyetçi-muhafazakâr bakış açımız budur.”

Kendisini yine milliyetçi-muhafazakâr olarak tanımlayan bir başka DP'li siyasetçiye göre bu kavram “milliyetçilik ilkesini, dürüstlük ilkesini, memleket ve bayrak sevgisini kapsayan düşünce biçiminde” tarif edilebilir. DP de bu ilkeleri, söylemi ve icraatlarıyla savunan ve birebir yansıtan “milliyetçi-muhafazakâr bir partidir”. Saymış olduğu bu ilkeleri ve kriterleri savunmayan ama adı muhafazakâr olan partileri des-

teklemesinin mümkün olmadığını belirten siyasetçiye göre, DP dışındaki partiler, özellikle de “dinci partiler” *milliyetçiliği* savunmuyorlar; bu siyasetçiye göre “milliyetçi olmayanlar muhafazakâr da olamazlar”. Muhafazakârlığı “kendi türkümüzle, melodimizle, notamızla yaşamak” biçiminde tarif eden DP’li bir siyasetçiye göreyse muhafazakârlık aynı zamanda “bir yaşam konsepti”dir; bu ‘konsept’ göre: “ülkenin ve vatanın tüm değerlerini yaşayabilmek, onları kucaklamak milliyetçi muhafazakârlığın özetidir”.

Kendisini ve siyasi kimliğini yine *milliyetçi-muhafazakâr* olarak tarif eden DP’li bir başka siyasetçi ise milliyetçi popüler retorüğının hayli yüksek olduğu söylenebilecek anlatısında şunları dile getiriyor:

“(...) Bakın benim hep söylediğim şey; bu semadan ezan eksilmez, bu direkten de bayrak inmez demişimdir. Ezan ve bayrağı kullanmışız. Ezan, bu ezan bizim gök kubbemizden eksik olmaz, bayrak da o direkten aşağı inmez. Bizim bunu vurgulamamızdaki sebep, Türkiye Cumhuriyeti devleti *Müslüman bir devlettir*, İslam’ı yaşayan bir devlettir, ama biz birliğimize de, bölünmezliğimize de o bayrağın altında sahip çıkmak durumundayız. Bu bayrak bizim hepimizi bir araya getiren iki unsur. Din belki ama bayrak hepimizi bir araya getiren unsurdur. Hepimiz o bayrağını altında toplanmalıyız. Hepimiz Türk milliyetçisi olmalıyız. Dolayısıyla biz bunları savunan bir siyasi hareketiz. Aslında bizim tabanın kökündeki insanlar da bunları savunan insanlardır.”

DP’li siyasetçilerin önemli bir kısmının, yer verilen anlatılardaki içeriğe sahip, milliyetçi tonu hayli yüksek sayılabilecek benzer söylemleri dile getirdikleri söylenmelidir. Anlatılarda ortaya çıkan bu vurgunun çoğu zaman retorik bir milliyetçiliğın dışı vurumu olduğunu söylemek mümkünse de bunu sadece retorüğe indirgemek doğru olmayacaktır. Merkez sağın ideolojisinin nihayetinde milliyetçi bir bileşene sahip oluşu (Demirel, 2004: 196-217), bu partiye mensup siyasetçilerin milliyetçi söylemlere yoğun müracaatını bu yanıyla şaşırtıcı kılmamaktadır. Örneğın, Kürt sorunu bağlamında Tansu Çiller liderliğindeki DYP politikaları göz önünde bulundurulduğunda bu geleneğın milliyetçiliğı arızı bir eğilim sayılmamalıdır. Fakat buna karşın, milliyetçiliğe yapılan güçlü ve istikralı vurgunun bu denli yoğun oluşunun dikkat çekici olduğu söylenmelidir.

DP’li siyasetçilerin muhafazakârlığı milliyetçi söylemle ilişkilendirirken ihmal etmedikleri, hatta belirli bir özenle vurgu yapma gereğı duydukları söylenebilecek bir tür ‘*Atatürkçülük*’lerinden de söz edilmelidir. Özellikle laiklik ve devletin-rejimin bekası gündeme geldiğinde söz konusu olan bu vurgunun, hem merkez-sağın Kemalizm ile olan grift münasebetini hem de diğeri sağ-muhafazakâr siyasetler ile olan kısmi farklılaşmasını anlamak için ayırt edici bir yan taşıdığı söylene-

bilir. Merkez-sağın, Kemalist elitin laikliğe yüklediği, bireyi dini/gelekenksel değerlerin etkisinden uzaklaştırma, ona dinsel normlardan arındırılmış yeni bir dünya görüşü sunma işlevine sıcak bakmadığı vurgulanan bir husustur (Demirel, 2004: 182). Din, sağın toplumsal düzen tasavvurunda merkezi bir yer işgal eder. Bu gelenek, hurafe ve batıl inançları eleştirir ve dini normların hayatın her alanını düzenlemesini arzu etmez. Ancak merkez sağ, dini değerlerin bireyin dünyasını anlamlandırdığı gibi toplumsal kontrol mekanizmaları sunarak düzenin sağlanmasında önemli bir rol oynadığı düşüncesindedir (Demirel, 2004: 183). Merkez sağ çizgi laiklik adına yapılanların geçmişte din ve vicdan hürriyetini ihlal ettiğine yönelik bir inanca sahiptir. Bu tür bir laiklik anlayışına karşı, mütedeyyin kişilerin din ve vicdan hürriyetlerini savunmak, örneğin AP'nin kendisine biçtiği en önemli misyonlardan birisini oluşturur (Demirel, 2004: 184). Merkez sağın, resmi laiklik anlayışına köktenci olmayan 'ılımlı' itirazının onun temel karakteristiklerinden birini oluşturduğu söylenebilir. Fakat yine de, merkez sağın, resmi laikliğe ve genel olarak onun radikal kültüralizmine yönelik söz konusu itirazını Kemalizm ile kökten bir karşıtılık biçiminde yorumlamak doğru olmayacaktır. Ancak merkez sağın, bu itirazı iki bakımdan işlevselleştirdiği söylenebilir. Öncelikle, 'sessiz muhafazakâr çoğunluk'la siyaseten irtibat kurup onları sisteme eklemeyerek. Ve belki de bundan daha da önemli olarak "Kemalizm ve 'gelenek' arasında veya 'gelenek' adına talep edilenler arasında" (Taşkın, 2007: 97) bir denge yaratarak. Taşkın'a göre merkez sağ çözümü, "kitleleri kalkınmanın nimetlerinden istifade ettirme vaadi sunmasıyla ve sekülerlik ve dinsellik kaynaklı muhtemel gerilimlerden olabildiğince kaçınmakta" buldu (Taşkın, 2007: 97). Taşkın'a göre: "cumhuriyete karşı 'geleneğin' rövanşını alma tehdidini simgeleyen kesimlerin, rejimin kurucu esaslarına ve onun dayandığı modernleşme projesine dair ciddi bir tehdit" söz konusu değildi. Tersine, "Kemalizmin kitabı ve didaktik modernizm hamlesinin, kitleler açısından daha anlaşılır hedeflere dönüşerek kabul görmesinde, merkez sağın bunları kitlelere mal etme başarısı" yadsınmamalıdır (Taşkın, 2007: 96). Taşkın'ın belirttiği üzere DP ve CHP arasındaki siyasi kutuplaşmanın Kemalizm/anti-Kemalizm ekseninde geliştiği yönündeki geriye dönük yorumlar bu yanıla tatmin edici değildir. Nitekim DP'li siyasetçilerin, diğer sağ-muhafazakâr siyasetçilerden anlamlı bir biçimde farklılaşarak, 'Atatürkçülük'e ve laikliğe yaptıkları vurgu bu bağlamda değerlendirilebilir. Ayrıca, DP'li siyasetçilerin Milli Görüş ve AKP'ye yönelik değerlendirmelerinde ortaya çıkan dil ve üslup ('dinci', 'gerici' vs.) Kemalist söylemle benzeşmesi bakımından da dikkat çekicidir. Merkez sağın önde gelen figürlerinden Hüsametdin Cindoruk'un bir mülakatta dile getirdikleri buradaki değerlendirmeleri teyit etmesi bakımından son

derece önemlidir. AKP'yi "dinci bir parti" olarak tanımlayan Cindoruk'a göre bu partinin "çekirdek kadrosu-omurgası-kemiği siyasal dinci düşünce devamıdır" ve "Türkiye'de cemaat ilişkilerini siyasal ilişki haline getirmiştir", "Türk halkı bütün inkılâpları ufak tefek direnişlerin dışında kabul etmiştir" (Kurt, 2009: 33-34-39). Mülakatında, AKP'nin cemaatlerle olan ilişkisini değerlendirdiği kısımda geçmişte AP'nin de bu tür yapılarla ilişkilerinin hatırlatılması üzerine söyledikleri, merkez sağıın Kemalizm ile olan ilişkiselliği veya işlevselliğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Geçmişte AP'nin cemaatlerle ilişkisi olduğunu kabul etmekle birlikte bunları "dengede tuttıklarını" ve "hiçbir örgütü bir cemaate teslim etmediklerini" belirtiyor. Bu ilişki tarzını siyasal pragmatizm biçiminde meşrulaştıran Cindoruk bu tür yapıları "romantik" bulup liberal demokrat olarak bunlara "saygı göstermek" ve fakat cemaatleri "devletin otoritesiyle", "belli sınırlar içinde tutmak" gerektiğini düşünüyor (Kurt, 2009: 40-41).

Yukarıda da belirtildiği üzere DP'li siyasetçilerin muhafazakârlık anlayışlarının ifade ediliş biçimleri, MHP ve SP'li siyasetçilerde de görüldüğü üzere, AKP eleştirisi üzerinden de yapılmaktadır. AKP'ye yönelen eleştiriler, merkez-sağıın kendisine yönelik bir düşünme girişimi ve oldukça zayıf bir eğilim de olsa zaman zaman öz-eleştirel bir boyut da içermektedir. Dolayısıyla burada DP'li siyasetçilerin anlatıları üzerinden muhafazakârlık anlayışlarını, merkez-sağıın kendisini değerlendiriliş biçimlerini ve AKP'yi nasıl gördüklerini eşzamanlı bir biçimde daha yakından ve ayrıntılı bir biçimde görebilmek mümkün olabilmektedir.

DP'li siyasetçilerin hemen hepsi AKP'nin merkez-sağı bir parti olmadığına mutabık görünüyorlar. Bu mutabakat, hem AKP hakkında hem de merkez-sağı siyasetin ne olarak anlaşılması gerektiğine dair ipuçları da sunmaktadır. DP'li siyasetçilerin önemli bir kısmına göre AKP, Milli Görüş geleneğinden türediği için onu merkez-sağı bir parti saymak mümkün değildir. Bununla bağlantılı biçimde AKP'nin merkez-sağı vasfına sahip olmadığı, olamayacağına karinesi olarak bu partinin sahip olduğu İslamcı-İslami veya "dinci" ideolojisi söz konusu edilmektedir. Oysa bu siyasetçilere göre merkez-sağı, "Atatürk ilke ve inkılâplarını", başta *laiklik* olmak üzere kabullenen, *rejimi ve sistemi* benimsemiş ve bunlarla sorunu olmayan bir siyasal anlayış/gelenektir. Bu ilke ve değerlerle sorunları olduğu varsayılan AKP'nin ise merkez-sağı temsil etmesi de mümkün değildir. AKP'nin merkez-sağı niteliğini şüpheli hatta geçersiz kılan bir diğer özellik olarak, bu partinin kökleşmiş bir geleneğe, kültüre ve tarihe dayanmıyor oluşu da dile getirilmektedir. Buna göre merkez-sağı olabilmek kısa sürede ve kök salmadan edinilebilecek bir şey değildir. Bu yaklaşımları dile getiren değerlendirmelere bakıldığında, örneğin DP'li bir siyasetçiye

göre AKP ve onun sahiplendiği muhafazakâr-demokratlık, merkez sağdaki seçmenlere hitap etmenin bir “kılıfı”dır. Muhafazakârlık ise Milli Nizam Partisi'nden ve Milli Selamet Partisi'nden devralınan bir unsur ve “dini kullanmanın” aracından başka bir şey değildir. Türkiye'de muhafazakârlığın “sadece dini değerlere sahip çıkmak gibi” anlaşıldığını ve AKP'nin muhafazakârlığının da bundan ibaret bir muhafazakârlık olduğunu belirten DP'li bu siyasetçiye göre AKP “tam da” bu nedenle “istismarcı ve dışlayıcı bir parti”dir. Oysa: “muhafazakârlık bizim bakış açımızdan ülkede yaşayan milliyetçilerin, dindarların, demokratların hatta ve hatta sosyal demokratların bir çizgide buluşup uyum içerisinde yaşamasıdır. Biz o yüzden Demokrat Parti Türkiye'dir diyoruz.”

AKP'nin merkez-sağ bir parti olmasının mümkün olamayacağını, henüz kendi yatağını dahi bulamamış bir partinin merkez-sağ iddiasıyla ortaya çıkmasının ancak “gülünç” olabileceğini söyleyen DP'li bir siyasetçiye göre AKP, “Milli Görüşçüdür fakat bunu kamufle etme gayreti içindedir”. Milli Görüş çizgisiyle AKP arasında bağ kurarak, AKP'nin merkez-sağ bir parti olamayacağını söyleyen bir başka DP'li siyasetçiye göre ise AKP, “Milli Görüş'ün modernize olmuş siyasi bir teşekkülüdür”. AKP'yi uluslararası konjonktürün hatta “okyanus ötesi güçlerin” desteği ve “akıl almaz tesadüfler”le ortaya çıkmış bir siyasi hareket olarak değerlendiren bir başka DP'li siyasetçiye göre AKP bu yanıla, “milli vasfı son derece şüpheli” ve “kökleşmiş bir merkez sağ parti” olamayacak kadar “dönemsel” bir partidir. AKP'nin merkez-sağ olduğuna “asla ve kesinlikle inanmadığını” belirten bir başka DP'li siyasetçiye göre AKP: “yeni dünya düzeninin bir partisidir ve arkasına büyük güçlerin desteğini almıştır; merkez-sağ kitlelerin değil çıkar gruplarının” temsilcisidir. Ona göre: “her noktadaki radikal dincilerin, ılımlılık maskesi takınan radikallerin paravanı bir partidir. İşte bir şekilde ‘büyük birader’ bir rota çizdi ve o rota doğrultusunda biçilen rolü uyguluyor diye düşünüyorum AKP'yi.”

Merkez sağ “hakiki tarihsel dayanakları olan” ve toplum içine nüfuz etmiş “büyük siyasi bir kültürel gelenek” olarak gören DP'li bir siyasetçi ise AKP'nin “bu kültürü” temsil edecek bir parti olmadığını öne sürüyor. Bu siyasetçiye göre AKP, “niceliksel olarak” merkez sağdan oy toplamasına karşın “asla” merkez sağ bir parti olarak değerlendirilemez. Bunu tartışmayı bile “anlamsız bulduğunu” söyleyen bu siyasetçiye göre merkez sağ aynı zamanda “bir yaşam kültürüdür”.

SONUÇ YERİNE

MHP, SP ve DP'ye mensup siyasetçilerin söylemlerine bakıldığında, salt muhafazakârlık merkeze alındığında bile, Türk sağ-muhafazakâr siyaset geleneğinde kayda değer bir siyasal ayrışmadan belki de yarılmadan söz etmek olası görünüyor. Tekrarlamak gerekirse, bu ayrışma veya yarılmamanın bir kutbunu AKP temsil ederken diğer kutbu arda kalan siyasetler temsil etmektedirler. AKP dışındaki kutbun bütünlüklü bir yapıyı temsil etmediği de belirtilmeli. Bu kutbun her bir ögesinin kendi içinde bir dizi siyasal ve ideolojik sorunla ve özellikle AKP karşısında siyaseten ciddiye alınması gereken bir beka ve meşruiyet sorunuyla yüz yüze oldukları anlaşılıyor. Bu haliyle AKP'nin sağ-muhafazakâr siyasetin yeni hegemonik merkezi-odağı olduğu söylenebilir. Dile getirilen bu çıkarımların bir geçerliliği varsa eğer, bunların olası siyasal ve sosyolojik sonuçları üzerine düşünmek ise başka çalışmaları ve yorumları gerektirmektedir.

KAYNAKÇA

- Açıkel, Fethi (1996) "Kutsal Mazlumluğun Psikopatolojisi", *Toplum ve Bilim* No: 70.
- Ayvazoğlu, Beşir (1991) "Türkiye'de Solcu Olmak", *Türkiye Günlüğü Dergisi*, No: 15.
- Akdoğan, Yalçın (2004) *AK Parti ve Muhafazakâr Demokrasi*, İstanbul, Alfa Yayınları.
- Alkan, A. Turan (1991) "Türkiye'de Sol'un Zihni Donanım Problemleri Üzerine Bir Deneme ve Bir Teklif", *Türkiye Günlüğü Dergisi*, No: 15, Ankara.
- Anderson, Benedict (1993) *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, İstanbul, Metis Yayınları.
- Arıkan, E. Burak (2008) *Türk Sağının Türk Sorunu Milliyetçi Hareket Partisi*, İstanbul, Agora Kitaplığı.
- Ayvazoğlu, Beşir (1991) "Türkiye'de Solcu Olmak", *Türkiye Günlüğü Dergisi*, No: 15, Ankara.
- Bilgin, Vedat (1991) "Türk Solu'nun Toplumsal Özellikleri Üzerine", *Türkiye Günlüğü Dergisi*, No: 15, Ankara.
- Bora, Tanıl (1999) *Türk Sağının Üç Hali Milliyetçilik Muhafazakârlık İslamcılık*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Bora, Tanıl (2009) "Türkiye'de Faşist İdeoloji" içinde *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Dönemler ve Zihniyetler*, Volume: 9, ed. Ömer Laçiner, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bora, Tanıl ve Can, Kemal (1991) *Devlet Ocak Dergâh 12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Çınar, Menderes (2006) "Kültürel Yabancılaşma Tezi Üzerine", *Toplum ve Bilim*, No: 105.
- Çiğdem, Ahmet (2001) *Taşra Epiği "Türk" İdeolojileri ve İslamcılık*, İstanbul, Birikim Yayınları.
- Demirel, Tanel (2004) *Adalet Partisi İdeoloji ve Politika*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Eatwell, Roger ve O'Sullivan, Noel (1989) *The Nature of the Right American and European Politics and Political Thought since 1789*, London, Twayne Publishers.
- Erdoğan, Recep Tayyip (2004) "Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu Açılış Konuşması" içinde *Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu*, İstanbul, AK Parti Yayınları.
- Heywood, Andrew (2007) *Siyasi İdeolojiler*, Ankara, Adres Yayınları.
- Kurt, Ümit (2009) *AKP Yeni Merkez Sağ Mı? Ankara*, Dipnot Yayınevi.
- Mert, Nuray (2007) *Merkez Sağın Kısa Tarihi*, İstanbul, Selis Kitaplar.
- Öğün, Süleyman. Seyfi (1995) *Modernleşme, Milliyetçilik ve Türkiye*, İstanbul, Bağlam Yayınları.
- Taşkın, Yüksel (2007) *Anti-Komünizmden Küreselleşme Karşıtlığına Milliyetçi Muhafazakâr Entelijansiya*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Türköne, Mümtaz'er (1991) "Seçkin Kültürü Olarak Türk Sosyalizmi" in *Türkiye Günlüğü Dergisi*, No: 15, Ankara.
- Yaşlı, Fatih (2009) "Kinimiz Dinimizdir" *Türkçü Faşizm Üzerine Bir İnceleme*, Ankara, Tan Yayınları.
- Yılmaz, Nuh (2003) "İslamcılık, AKP, Siyaset" in *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Muhafazakârlık*, Volume: 5, ed. Ahmet Çiğdem, İstanbul, İletişim Yayınları.